

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Odsjek za orijentalnu filologiju

Katedra za arapski jezik i književnost

Naratološka analiza fabula u kur'anskim kazivanjima

(Završni magistarski rad)

Mentor: Prof. dr. Munir Mujić

Kandidat: Lamija Hamzakadić

Sarajevo, 2021.

Sadržaj

Uvod.....	3
Kur'anska kazivanja	5
Naratološki aspekti fabule	8
Događaji i narativni ciklus u kur'anskim kazivanjima	10
Događaji.....	10
Narativni ciklus.....	11
Principi struktuiranja	14
<i>Događaji grupisani na osnovu identiteta aktera</i>	14
<i>Podjela na osnovu prirode konfrontacije</i>	16
<i>Događaji postavljeni nasuprot protoku vremena</i>	18
Referencijalni kontinuitet u kur'anskim kazivanjima	22
Akteri u kur'anskim kazivanjima	25
Klase aktera	26
<i>Subjekt i objekat</i>	26
<i>Moć i primalac</i>	28
<i>Pomoćnik i protivnik</i>	30
Specifikacije suprotnosti i kompetencije	32
<i>Suprotnosti</i>	32
<i>Kompetencija</i>	32
Ostale podjele aktera na klase	34
Vrijeme u kur'anskim kazivanjima	37
Elementi hronologije	38
Karakteristični vremenski sekvenci	40
<i>Trajanje</i>	40
<i>Motivacija razlikovanja</i>	41
Veze između vremena i mjesta	43
Zaključak	46
Literatura.....	48

Uvod

Završni magistarski rad pod naslovom „Naratološka analiza fabula u kur'anskim kazivanjima“ predstavlja analizu fabula kur'anskih kazivanja s aspekta naratologije.

Roland Barthes, jedan od najutjecajnijih teoretičara književnosti, semiotičara i naratologa 20. stoljeća, tvrdi da nigdje ne postoji niti je postojala skupina ljudi bez narativa. Narativ se ne osvrće na podjelu na dobru i lošu književnost, on je „internacionalan, transhistoričan, transkulturalan: on je jednostvano prisutan, kao i sam život.“¹

Isto tako „naratologiju zanima pripovijedanje bez obzira na to u kojem obliku i na koje se načine pojavljuje. Naratološke analize ne odnose se tako samo na umjetničku književnost, nego i na trivijalnu književnost, na običan govor, na film i na strip, recimo, što će reći da se odnose na svaki niz znakova u kojima se može razaznati neki slijed; promjena i elementarna struktura priče.“²

Kur'an, kao Sveti tekst muslimana, obiluje kazivanjima o poslanicima i prethodnim narodima. Kazivanja o njima sadrže strukturu priče i upravo zbog toga mogu biti podvrgnuta naratološkoj analizi. Treba istaći da su kur'anske „priče argumentativne a ne zabavljачke; svaka od njih je znamenje i božanska argumentacija o nužnosti pravovjerja, odnosno o neizbježnoj kobi ukoliko se argumentacija odbije. Dakle, priče afirmiraju samu bit Objave.“³ Zbog toga je važno imati na umu da kur'anske priče imaju za cilj da pouče, obrazuju i odgoje.

U uvodu rada bit će riječi o Kur'anu kao Svetom tekstu koji je temelj ovog istraživanja te o naratološkim aspektima fabule. Fabule kur'anskih kazivanja bit će analizirane kroz naratološke elemente koji uključuju događaje, aktere i vrijeme. U vezi s događajima posebna pažnja bit će posvećena narativnom ciklusu, principima strukturiranja i referencijalnom kontinuitetu. U vezi s akterima pokušat će se ustanoviti podjela na klase aktera. Vežano za

¹ Marina Katnić-Bakaršić, „U potrazi za tajnom pripovjednog teksta: naratologija“, u: Zdenko Lešić i drugi, *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2006., str. 246.

² Milivoj Solar, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 289.

³ Esad Duraković, „Elementi ponavljanja u Kur'anskim pričama“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, br. 54, Sarajevo, str. 52.

vrijeme nastojat će se uočiti elementi hronologije, karakteri vremenskih sekvenci, te veze između vremena i mjesta.

Ovaj rad predstavlja nastojanje da se, koristeći naratološke pristupe, doprinese razumijevanju i tumačenju kur'anskog teksta te ukaže na njegovu višeslojnost i višeznačnost. Istraživanje je koncipirano i strukturirano prema osnovnim kategorijama analize i interpretacije. Cilj istraživanja je utvrđivanje naratoloških odlika kur'anskih kazivanja. Zadaci ovoga rada jesu da se pokaže u kojoj mjeri se naratološki pristupi mogu primijeniti na tekst kur'anskih kazivanja.

Kur'anska kazivanja

„Kur'an je Božija Objava, Riječ i Uputa. Objavljan je Muhammedu, a.s., u razdoblju od 23 godine njegove poslaničke misije.“⁴ Kur'an je sastavljen od 114 poglavlja, odnosno *sūrā* nejednake dužine. Svaka rečenica ili fraza u Kur'anu naziva se *āyah*, što bi doslovno značilo *znak*. Ajeti nisu standardne dužine ili metra, već se razlikuju od poglavlja do poglavlja. Također, kur'anska poglavlja podijeljena su na mekanska i medinska poglavlja, tj. ona koja su objavljena u Mekki i ona koja su objavljena u Medini.

Kur'an, Sveti tekst, sadrži cjeline iz islamskog vjerovanja, prava, etike, kazivanja o prošlim narodima i poslanicima. „Kur'an piše povijest brojnih naroda koji su nastanjivali Zemlju i nestali. Kazuje o poslanicima, ženama (Luta i Nuha a.s., Faraona i Merjemi), insektima: pčeli, mravu, pauku, pticama, osobama bez imena, neodređenome mjestu i datumu dešavanja. Ta kazivanja, događaji, ta povijest u Kur'anu se naziva *qasas*.“⁵ „Qasas, istinita kazivanja, imaju sve bitne elemente priče kao najizrazitije narativne književne vrste: zbivanje zaokruženo u vremenu, likove i prostor, specifičnu tehniku pripovijedanja, kompoziciju, fabulu i siže, itd.“⁶

Bitno je istaknuti da događaji, iako zaokruženi u vremenu, nisu tačno vremenski određeni niti je tačno kazano kada su se oni dogodili, tj. kojeg datuma ili koje godine. Također, kada se govori o mjestu gdje se događaji odvijaju ili likovima koji se spominju kroz kur'anska kazivanja, ni oni nisu uvijek konkretno opisani, odnosno ne spominju se uvijek njihova lična imena (poput pobožnog čovjeka kojeg Musa a.s. sreće u Medjenu, te stupa u brak sa njegovom kćerkom;⁷ ili mjesta gdje se nalazi pećina u koju su se pobožni mladići sklonili⁸). Ova pojava je vrlo specifična u odnosu na Kur'an i ona nije slučajno spomenuta, te zahtijeva objašnjenje. S tim u vezi, postavlja se pitanje koja je svrha narativnih elemenata Kur'ana? „Svrha narativnih elemenata Kur'ana jest u tome da priskrbi moralno i duhovno vođstvo i uputu za vjernike, a ne da priskrbi historiju ili 'činjenice'.“⁹ Dakle, svrha narativnih elemenata

⁴ Ahmed Smajlović, „Predgovor“ u: *Kur'an s prevodom*. Preveo: Besim Korkut. Medina Munevvera: Kompleks Hadim-l-Haremejni-š-Šerifejni-l-Melik Fahd za štampanje Mushafi Šerifa.

⁵ Ferid Dautović, „Kazivanja - umnima pouka“, *Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu*, br. 12, 2008., str. 109.

⁶ Džemaludin Latić, *Stil Kur'anskog izraza*, El-Kalem, Sarajevo, 2001., str. 283.

⁷ Vidi: 28:22-28, Prijevod: Besim Korkut.

⁸ Vidi: 18:9-13.

⁹ Ferid Dautović, „Kazivanja - umnima pouka“, *Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu*, Sarajevo, 2008., br. 12., str. 111.

kroz kur'anska kazivanja nije puko prepričavanje događaja kroz historiju, već ona imaju za cilj moralne i duhovne vrijednosti, te se prenose „da ilustruju i potvrde glavnu, dominantnu ideju o Jednom, Jedinom Allahu.“¹⁰

Nadalje, kur'anska kazivanja se ponavljaju na više mjesta u Svetom tekstu i tako jedna drugu nadopunjuju, odnosno iznose se novi detalji koji prethodno nisu kazani. Na tom tragu Duraković kaže kako „Kur'an ciljano uvodi ponavljanja, on je čak Knjiga koja sebe time karakterizira: 'Najljepše riječi Allah spušta – Knjigu čiji dijelovi nalikuju jedni drugima i u kojoj ima ponavljanja, od nje se koža naježi onima što strepe od Gospodara svoga' (...)“ (39:23).“¹¹

Tako se na nekoliko mjesta može naći, sa različitim struktuiranjem, različitim slikama i iskazima, kazivanje o Nuhu, a.s., Hudu, a.s., Salihu, a.s., Šuajbu, a.s., i sl., ali nikada ta kazivanja nisu oprečna u pogledu istine i svrhe sa kojom se kazuju. Dakle, kur'anska kazivanja nisu navedena „in continuo i linearno“¹², što ukazuje na princip parcelacije koji je upravo i „princip strukturiranja koji je dominantan u orijentalno-islamskoj tradiciji“.¹³

Iako je tema, odnosno primarni zadatak ovog magistarskog rada naratološka analiza fabula u kur'anskim kazivanjima neophodno je osvrnuti se i na sakralni funkcionalni stil kojem Kur'an, kao Sveti tekst, pripada. Govoreći o sakralnom stilu i sakralnom tekstu svetih knjiga (Biblija, Kur'an), Katnić – Bakaršić navodi sljedeće: „Osim toga, ove svete knjige, mada nisu stvorene s namjerom da budu 'prvenstveno književno djelo' (Duraković 1998:13), i same imaju nesumnjive književne vrijednosti, što omogućava da se analiziraju stilistički, ne isključivo kao sakralni tekstovi, nego i uzimajući u obzir karakteristike koje ih povezuju sa književnoumjetničkim stilom“.¹⁴ U tom pogledu, važno je napomenuti da se sakralni i književnoumjetnički stil u velikoj mjeri prožimaju u pogledu karakteristika, budući da sakralni stil posjeduje niz književnoumjetničkih osobina, poput stilskih figura ponavljanja, dodavanja, oduzimanja i zamjene, zatim dijaloga raznih dužina, upravnog govora, upotrebe modernog standardnog jezika, kazivanja u trećem licu, te upotrebe stranih i kolokvijalnih riječi. Također, sakralni stil, kao i književnoumjetnički, vodi računa o argumentativnosti, koja je za njega veoma važna.

¹⁰ Darko Tanasković, „Kur'an“, *Mogućnosti*, Split, 1979., br. 8/9., str. 880.

¹¹ Esad Duraković, „Elementi ponavljanja u Kur'anskim pričama“ ..., str. 53.

¹² *Ibid.*, str. 59.

¹³ *Ibid.*, str. 68.

¹⁴ Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo, 2001., str. 65.

Sve spomenuto je od iznimnog značaja za nastavak ovog rada koji je koncentrisan na naratološku analizu fabula kur'anskih kazivanja.

Naratološki aspekti fabule

Definirajući fabulu u formalističkom duhu Tomaševski kaže da „fabula predstavlja cjelokupnost događaja u njihovoj uzajamnoj unutarnjoj povezanosti, a siže cjelokupnost tih motiva u redosljedu“.¹⁵ Rimmon – Kenan u djelu *Narrative Fiction*, na nivou priče proučava događaje i aktere (aktante), a na nivou teksta bavi se vremenom, karakterizacijom likova i fokalizacijom.¹⁶ Postklasična naratologija se bavi i problemima narativnosti u transmedijalnim formama, tj. kontekstima. „U transmedijalnoj naratologiji, više nego u klasičnoj tekstualnosti, uloga čitatelja je strateški važna za interpretaciju narativa.“¹⁷

„Događaji, akteri, vrijeme i mjesto sačinjavaju materijal za fabulu.“¹⁸ Dakle, na prvom mjestu pri opisu fabule je događaj koji se može definisati i opisati na više načina, a važno mjesto u fabuli pripada i vremenu i mjestu, o čemu će više govora biti u glavnom dijelu rada.

„Materijal koji sačinjava fabulu može da se podijeli na 'fiksne' i 'promjenjive' elemente ili objekte i procese.“¹⁹ To znači da objekti mogu biti akteri, ali i mjesta i stvari u fabuli.²⁰ Proces, sa druge strane, predstavlja „ideju razvoja, sukcesije, promjene i međusobne vezanosti događaja“.²¹

Konkretno, „fabula je serija logično i hronološki međusobno povezanih događaja, koji su prouzrokovani ili trpe od strane aktera“.²² Ovu definiciju fabule ponudila je Bal, no govoreći o kur'anskim kazivanjima ovdje je potrebno dati nekoliko napomena. Naime, Kur'an, kao sakralni tekst, sadrži specifična kazivanja i potrebno je objasniti na koji način su ta kazivanja data. Kur'anska kazivanja nisu organizirana hronološkim redom, niti su raspoređena hronološki, ako ih se sveukupno posmatra. Kada je riječ npr. o Nuhu, a.s., čitaocu je poznat početak i kraj kazivanja o njemu, ali ih nalazi na više mjesta, a također čitajući Kur'an čitalac

¹⁵ Damir Janković, *Transmedijalna naratološka analiza filmske adaptacije književnog djela*, Diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, Osijek, 2018., str. 9.

¹⁶ Vidi: Shlomith Rimmon-Kenan, *Narrative Fiction: Contemporary Poetics: 2nd edition*, Taylor & Francis e-Library, London, 2005., str. 1-6.

¹⁷ Damir Janković, *Transmedijalna naratološka analiza filmske adaptacije književnog djela...*, str. 12.

¹⁸ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja*. Prevela: Rastislava Mirković. Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2000., str. 14.

¹⁹ *Ibid.*, str. 142.

²⁰ Vidi: *ibid.*, 142.

²¹ *Ibid.*, 142.

²² *Ibid.*, str. 11.

će naići i na poglavlje pod naslovom *Nuh*.²³ Postoje i primjeri još nekih poslanika koji se spominju u Kur'anu kroz kazivanja o njima, poput Huda i Junusa, a.s., ali i nazivi poglavlja nose nazive po njima. Isto tako, postoje i kazivanja koja su jedanput spomenuta u Kur'anu, kao što je npr. kazivanje o Jusufu, a.s.,²⁴ kojem je posvećeno cijelo jedno poglavlje i sam naziv poglavlja, ili kazivanje o Zul-Karnejnu, a.s.,²⁵ koji se spominje u sklopu poglavlja *al-Kahf* kao kazivanje koje se može analizirati zasebno s obzirom na to da kazivanje o njemu sadrži sve elemente događaja, te su takva kazivanja spomenuta na jedinstven način.

U nastavku rada će biti riječi o naratološkim aspektima fabule na nivou događaja, aktera i vremena putem kojih će se analizirati primjeri fabula kur'anskih kazivanja.

²³ Kur'an, *Nuh*.

²⁴ Kur'an, *Jusuf*.

²⁵ 18:83-98.

Događaji i narativni ciklus u kur'anskim kazivanjima

Događaji

Događaji se mogu, kroz naratološku analizu, definisati na više načina. Jedna od definicija je i ta da su događaji „prelaz iz jednog stanja u neko drugo stanje koje akteri uzrokuju ili ga doživljavaju. Riječ 'prelaz' ukazuje na to da se događaj posmatra kao proces, promjena.“²⁶ Osim toga, teoretski, pripovijesti sa jednim događajem su moguće, ali ipak se narativi obično sastoje od više njih.²⁷

U narativnim tekstovima događaji se ne moraju nužno pojavljivati hronološkim redoslijedom. Također, kroz narativni tekst osobine i karakteristike sudionika prožimaju tekst u cjelosti, ali i ostale stavke narativnog sadržaja filtrirane su kroz neku prizmu ili perspektivu.²⁸

Kroz naratološku analizu događaji se mogu posmatrati iz više aspekata, a ovdje će biti predstavljeno nekoliko načina analize događaja i to: *narativni ciklus* i *principi struktuiranja koji podrazumijevaju događaje grupisane na osnovu identiteta aktera; podjelu na osnovu prirode konfrontacije; i događaje postavljene nasuprot protoku vremena.*

²⁶ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja*,... str. 143

²⁷ Vidi više: Shlomith Rimmon-Kenan, *Narrative Fiction: Contemporary Poetics: 2nd edition*..., str. 2.

²⁸ Vidi više: *ibid.*, str. 3.

Narativni ciklus

Fabula kao cjelina formira proces, a svaki događaj po sebi može biti proces ili dio toga, gdje se u svakom procesu mogu razlikovati tri faze: mogućnost (stvarnost), sam događaj (realizacija) i rezultat (zaključak) procesa.²⁹ Bitno je spomenuti da mogućnost, tj. stvarnost se može, ali i ne mora, realizovati. U slučaju da dođe do realizacije, ipak nije sigurno, još uvijek, da će taj poduhvat imati uspjeha.

Razlikovanje triju spomenutih faza procesa može se uočiti primjerice u kazivanju o stvaranju i njegovog odnosa sa melekima i džinima, odnosno kazivanje o Ademovom, a.s., boravku u Džennetu i protjerivanju iz njega gdje stoji:

A kada rekosmo melekima: „Poklonite se Ademu!“ - oni se pokloniše, ali Iblis ne htjede, on se uzoholi i posta nevjernik. I Mi rekosmo: „O Ademe, živite, ti i žena tvoja, u Džennetu i jedite u njemu koliko god želite i odakle god hoćete, ali se ovom drvetu ne približujte pa da sami sebi nepravdu nanesete!“ I šejtan ih navede da zbog drveta posrnu i izvede ih iz onoga u čemu su bili. „Siđite!“ - rekosmo Mi – „jedni drugima ćete neprijatelji biti, a na Zemlji ćete boraviti i do roka određenoga živjeti!“ I Adem primi neke riječi od Gospodara svoga, pa mu On oprosti; On, doista, prima pokajanje, On je milostiv. Mi rekosmo: „Silazite iz njega svi! Od Mene će vam uputstvo dolaziti, i oni koji uputstvo moje budu slijedili - ničega se neće bojati i ni za čim neće tugovati“.³⁰

Dakle, u navedenim kur'anskim dijelovima vidi se primjer mogućnosti (stvarnosti), samog događaja (realizacije) i rezultata (zaključka) kroz prvi dio kazivanja gdje je naredeno melekima da se poklone Ademu i oni su to učinili, svi osim Iblisa. Dakle, realizacija događaja nije bila potpuna. Kroz daljnju analizu se vidi da, kada je Ademu rečeno da on i njegova žena borave u Džennetu i da se ne približavaju jednom drvetu, ipak su to učinili i zbog toga su protjerani iz Dženneta. Ovdje se, također, dolazi do zaključka da realizacija događaja nije bila potpuna.

Bremon ovakvo grupisanje događaja naziva elementarnim nizovima koji se međusobno kombinuju gdje on dalje navodi da kombinacije događaja i mogućnosti mogu imati različite forme usljed čega se procesi mogu pojavljivati periodično, tj. jedan za drugim. Zbog toga će rezultat prvog procesa biti stalno otvaranje novog procesa.³¹ Na ovom tragu se i dalje može posmatrati prethodno kazivanje gdje se nizovi nastavljaju jedan na drugi, tj. iza jednog

²⁹ Vidi: Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 150.

³⁰ 2:30-38.

³¹ Vidi: Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 151.

procesa se otvara novi proces kao što je slučaj naredbe melekima da se poklone Ademu gdje dolazi do novog procesa kada to Iblis odbija, ali isto tako i kada Ademu biva naređeno da se kloni jednog drveta dolazi do novog procesa kada on i njegova žena to učine.

U ovom kazivanju može se uočiti i postojanje glavnog i uklopljenog niza gdje upravo „uklopljeni niz daje specifikaciju glavnog niza.“³² Takvi nizovi se mogu pronaći u kazivanju o stvaranju prvog čovjeka i njegovom odnosu sa melekima i džinima, ali i u kazivanju o Ademovom boravku u Džennetu i protjerivanju iz njega gdje bi se glavni niz mogao nalaziti u samom događaju u kojem Bog traži od meleka da se poklone Ademu, a uklopljeni niz događaj gdje Iblis odbija isto učiniti. Također, kada se govori o Ademovom, a.s., boravku u Džennetu, glavni niz bi bio Ademov boravak u Džennetu sa suprugom i približavanje zabranjenom drvetu čime krše naredbu što im je data, dok se uklopljeni niz može posmatrati kroz oprost Ademu i njegov boravak na zemlji.

„Različiti procesi poboljšanja ili pogoršanja, grupisani u određenim kombinacijama, zajedno formiraju jedan narativni ciklus.“³³ Ovo je definicija koju Bal navodi definišući narativni ciklus, a nadalje spominje i tzv. *semantičke etikete* putem kojih se događaji mogu lakše međusobno uspoređivati u fabulama i to putem sljedećih procesa vezanih za poboljšanje: izvršenje zadatka, posredovanje saveznika, eliminacija protivnika, pregovori, napad, zadovoljenje.³⁴ Što se tiče procesa pogoršanja autor navodi sljedeće procese: pogrešan potez, kreiranje obaveze, žrtvovanje, pretrpjati napad, pretrpjati kaznu.³⁵

S obzirom na prethodno spomenutu definiciju narativnog ciklusa i tzv. *semantičke etikete* i njegovog procesa poboljšanja i pogoršanja uzet će se u razmatranje kazivanje o dvojici Ademovih sinova:

I ispričaj im o dvojici Ademovih sinova, onako kako je bilo, kada su njih dvojica žrtvu prinijeli, pa kada je od jednog bila primljena, a od drugog nije, ovaj je rekao: „Sigurno ću te ubiti!“ – „Allah prima samo od onih koji su dobri“ - reče onaj. „I kad bi ti pružio ruku svoju prema meni da me ubiješ, ja ne bih pružio svoju prema tebi da te ubijem, jer ja se bojim Allaha, Gospodara svjetova. Ja želim da ti poneseš i moj i svoj grijeh i da budeš stanovnik u vatri. A ona je kazna za sve nasilnike.“ I strast njegova navede ga da ubije brata svoga, pa ga on ubi i posta jedan od izgubljenih. Allah onda posla jednog gavrana da kopa po zemlji da bi mu pokazao kako da zakopa mrtvo tijelo brata svoga. „Teško

³² Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 152.

³³ *Ibid.*, str. 153.

³⁴ Vidi: *Ibid.*, str. 153.

³⁵ Vidi: *Ibid.*, str. 154.

meni!' - povika on – 'zar i ja ne mogu, kao ovaj gavran, da zakopam mrtvo tijelo brata svoga!'“ I pokaja se.³⁶

Odlomci kur'anskog kazivanja o Ademovim sinovima govore o tome kako su njih dvojica prinijeli žrtvu, pa je od jednog bila primljena, a od drugog nije i on je u tome vidio razlog da ubije brata. Prethodno definisan narativni ciklus kroz proces pogoršanja, a u kontekstu kazivanja o Ademovim sinovima, praćen je procesima pogrešnog postupka i pretrpjelog napada od strane jednog sina prema drugom. Također, zadovoljenje, kao jedan od procesa pogoršanja, uzima formu kazne koju želi učiniti brat kojem žrtva nije primljena. Dalje, kada se jedan od njih obraća drugome govoreći da iako ga krene ubiti on sam to neće učiniti, prepoznaje se proces u kojem akter nosi promjenu događaja koja vodi do krajnjeg rezultata koji može biti poboljšan ili pogoršan u odnosu na početnu situaciju. Ipak, proces pogoršanja se nastavlja tako što jedan brat ubija drugog. Zatim se odvija još jedan proces, u ovom slučaju proces poboljšanja u kojem sudjeluje novi akter, gavran koji Ademovom sinu pokazuje kako će zakopati tijelo svoga brata. Tako se ovaj narativni ciklus, isprepleten procesima poboljšanja i pogoršanja, završava time što se brat – ubica na kraju pokajao.

³⁶ 5:27-31.

Principi struktuiranja

U naratološkoj analizi postoji veliki broj principa struktuiranja. Sveti tekst obiluje kazivanjima o poslanicima i prošlim narodima koje nije moguće sve obraditi u ovoj vrsti rada s obzirom na ograničenost broja stranica. Ovdje će biti navedene samo neke fabule kroz koje će se prikazati određeni principi struktuiranja i to: *dogadjaji grupisani na osnovu identiteta aktera; podjela na osnovu prirode konfrontacije; i dogadjaji postavljeni nasuprot protoku vremena.*

Događaji grupisani na osnovu identiteta aktera

„Događaji se mogu grupisati na osnovu identiteta aktera o kome je riječ. Kada se pri tome držimo hronološkog redoslijeda ili rekonstruišemo, fabula se segmentuje, dijeli se u faze.“³⁷ U suštini, događaji grupisani na osnovu identiteta aktera odnose se na to da je tzv. *akter A* u određenom nizu događaja subjekat, a u sljedećem nizu akter A preuzima funkciju objekta tj. aktera nad kojim se vrši radnja. Posmatrajući navedeno objašnjenje grupisanja događaja na osnovu identiteta aktera, pretpostavlja se da je isti slučaj i sa objektom, tj. da ako je u određenom broju događaja akter A objekat, u sljedećem broju događaja akter B može preuzeti funkciju objekta. Ovdje treba istaći i da se događaji u kojem su dva najvažnija aktera suprotstavljena jedna drugom mogu posmatrati nasuprot događajima gdje jedan od ta dva ima veze sa nekim drugim, npr. sporednim akterom, itd.³⁸

Primjer ovog načina struktuiranja gdje su događaji grupisani na osnovu identiteta aktera je kazivanje o Sulejmanu, a.s., mravu, pupavcu, i kraljici Sabe o čemu se u Kur'an kaže:

I Sulejman naslijedi Davuda i reče: „O ljudi, dato nam je da razumijemo ptičije glasove i svašta nam je dato; ovo je, zaista, prava blagodat!“ I sakupiše se Sulejmanu vojske njegove, džini, ljudi i ptice, sve četa do čete, postrojani, i kad stigoše do mravlje doline, jedan mrav reče: „O mravi, ulazite u stanove svoje da vas ne izgazi Sulejman i vojske njegove, a da to i ne primijete!“ I on se nasmija glasno riječima njegovim i reče: „Gospodaru moj, omogući mi da budem zahvalan na blagodati tvojoj, koju si ukazao meni i roditeljima mojim, i da činim dobra djela na zadovoljstvo tvoje, i uvedi me, milošću Svojom, među dobre robove Svoje!“ I on izvrši smotru ptica, pa reče: „Zašto ne vidim pupavca, da nije odsutan? Ako mi ne donese valjano opravdanje, teškom ću ga kaznom kazniti ili ću ga zaklati!“ I ne

³⁷ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 155.

³⁸ Vidi: Gerald Prince, *Naratološki rečnik*, Službeni glasnik, Beograd, 2011., str. 156.

potraja dugo, a on dođe, pa reče: „Doznao sam ono što ti ne znaš, iz Sabe ti donosim pouzdanu vijest. Vidio sam da jedna žena njima vlada i da joj je svega i svačega dato, a ima i prijesto veličanstveni; vidio sam da se i ona i narod njezin Suncu klanjaju, a ne Allahu - šejtan im je prikazao lijepim postupke njihove i od Pravoga puta ih odvratio, te oni ne umiju naći Pravi put pa da se klanju Allahu, koji izvodi ono što je skriveno na nebesima i u Zemlji i koji zna ono što krijete i ono što na javu iznosite. Allah je, nema boga osim Njega, Gospodar svega što postoji.“ „Vidjećemo“ - reče Sulejman - „da li govoriš istinu ili ne. Oduzi ovo moje pismo pa im ga baci, a onda se od njih malo izmakni i pogledaj šta će jedni drugima reći!“

„O velikaši,“ - reče ona - „meni je dostavljeno jedno poštovanja vrijedno pismo od Sulejmana i glasi: 'U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!' Ne pravite se većim od mene i dođite da mi se pokorite!“ „O velikaši“ - reče ona - „savjetujte mi šta trebam u ovom slučaju uraditi, ja bez vas neću ništa odlučiti!“ „Mi smo vrlo jaki i hrabri“ - rekoše oni - „a ti se pitaš! Pa, gledaj šta ćeš narediti!“ „Kad carevi osvoje neki grad“ - reče ona - „oni ga razore, a ugledne stanovnike njegove učine poniženim; eto, tako oni rade. Poslaću im jedan dar i vidjeću sa čime će se izaslanici vratiti.“ I kad on pred Sulejmana iziđe, ovaj mu reče: „Zar da blagom mene pridobijete? Ono što je Allah meni dao bolje je od onoga što je dao vama. Vi se onome što vam se daruje radujete! Vratite se njima! Mi ćemo im dovesti vojske kojima se neće moći oduprijeti i istjeraćemo ih iz Sabe ponižene i pokorene.“ „O dostojanstvenici, ko će mi od vas donijeti njezin prijesto prije nego što oni dođu da mi se pokore?“ „Ja ću ti ga donijeti“ - reče Ifrit, jedan od džina - „prije nego iz ove sjednice svoje ustaneš, ja sam za to snažan i pouzdan.“ „A ja ću ti ga donijeti“ - reče onaj koji je učio iz Knjige - „prije nego što okom trepneš.“ I kad Sulejman vidje da je prijesto već pored njega postavljen, uzviknu: „Ovo je blagodat Gospodara moga, koji me iskušava da li ću zahvalan ili nezahvalan biti. A ko je zahvalan - u svoju je korist zahvalan, a ko je nezahvalan - pa, Gospodar moj je neovisan i plemenit. Promijenite izgled njezina prijestolja da vidimo hoće li ga ili neće prepoznati!“ I kad ona dođe, bi joj rečeno: „Je li ovakav prijesto tvoj?“ - „Kao da je on!“ - uzviknu ona. „A nama je prije nego njoj dato znanje, i mi smo muslimani.“ A da nije ispravno vjerovala, nju su omeli oni kojima se ona, mimo Allaha, klanjala, jer je ona narodu nevjerničkom pripadala. „Uđi u dvoranu!“ - bi joj rečeno. I kad ona pogleda, pomisli da je duboka voda, pa zadiže haljinu uz noge svoje. „Ova je dvorana uglačanim staklom popločana!“ - reče on. - „Gospodaru moj,“ - uzviknu ona - „ja sam se prema sebi ogriješila i u društvu sa Sulejmanom predajem se Allahu, Gospodaru svjetova!“³⁹

Ovo kur'ansko kazivanje počinje sa Sulejmanom, a.s., koji se posmatra kao akter A jer je samo kazivanje upravo fokusirano na njega kao i sami događaji koji slijede. Kada se, u nastavku, spominju mravi oni imaju ulogu aktera B, ili sekundarnog aktera. Zatim slijedi događaj koji je vezan za Sulejmana i pupavca o kojem Latić kaže: „Ako promotrimo kontekst u kojem se nalazi ovaj odlomak, ako, zatim, istražimo sve odnose između likova i njihovih stavova u ovom dijalogu, primijetiti ćemo da je hudhud glavni lik, a da je mudri Sulejman u njegovoj sjeni. Svojim postupcima i iskazanim mislima hudhud izrasta u potpuno oblikovan

³⁹ 27:16-44.

živi ljudski lik tako da čitalac smeće s uma da je on ptica, pupavac.⁴⁰ Dakle, kroz citiranu, doduše stilističku, analizu, uviđa se da akter A – Sulejman postaje akter B, a ulogu aktera A preuzima pupavac na kojem je fokus daljeg kazivanja što potvrđuje pretpostavku iz uvoda o grupisanju događaja na osnovu identiteta aktera.

Sljedeći događaj unosi potpuno nove aktere, i to kraljicu Sabe i njenu svitu, tj. velikaše kojima je okružena, gdje je subjekat – akter A kraljica Sabe, a taj status „gubi“ do kraja kazivanja kada opet postaje akter B u dijalogu sa Sulejmanom, a.s.

Što se tiče aktera koji se spominju u razgovoru sa Sulejmanom, a.s., (Ifrita i onoga koji je učio iz Knjige) oni imaju status aktera B kroz ovaj dijalog.

Podjela na osnovu prirode konfrontacije

Kada je riječ o principima struktuiranja na osnovu prirode konfrontacije, tj. sučeljavanja aktera Bal navodi stav Van der Vena koji kaže da se na ovaj način može odrediti kakav je kontakt među akterima i to tako što navodi: „Da li je kontakt verbalan (govor), mentalni (mislima, osjećanjima, uočavanjem) ili tjelesni? Da li su kontakti uspješni, neuspješni, ili se ne mogu odrediti? (Van der Ven, 1978: 39).“⁴¹

Primjer kontakta koji je mentalni može se pronaći u kazivanju o Ibrahimu, a.s., i njegovom razmišljanju i spoznaji Boga:

I kad nastupi noć, On ugleda zvijezdu i reče: „Ovo je Gospodar moj!“ A pošto zađe, reče: „Ne volim one koji zalaze!“ A kad ugleda Mjesec kako izlazi, reče: „Ovo je Gospodar moj!“ A pošto zađe, on reče: „Ako me Gospodar moj na Pravi put ne uputi, biću, sigurno, jedan od onih koji su zalutali.“ A kad ugleda Sunce kako se rađa, on uzviknu: „Ovo je Gospodar moj, ovo je najveće!“ - A pošto zađe, on reče: „Narode moj, ja nemam ništa s tim što vi Njemu druge pridružujete! Ja okrećem lice svoje, kao pravi vjernik, prema Onome koji je nebesa i Zemlju stvorio, ja nisam od onih koji Njemu druge pridružuju!“ I narod njegov se s njim raspravljao. „Zar da se sa mnom raspravljate o Allahu, a On je mene uputio?“ - reče on. „Ja se ne bojim onih koje vi Njemu pridružujete, biće samo ono što Gospodar moj bude htio. Gospodar moj znanjem Svojim obuhvaća sve. Zašto se ne urazumite? A kako bih se ja bojao onih koje Njemu pridružujete, kada se vi ne bojite što Allahu druge pridružujete, iako vam On za to nije nikakav dokaz dao? I znate li vi ko će, mi ili vi, biti siguran? Biće sigurni samo oni koji vjeruju i

⁴⁰ Džemaludin Latić, *Stil Kur'anskog izraza...*, str. 318.

⁴¹ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 155, 156.

vjerovanje svoje s mnogoboštvom ne miješaju; oni će biti na Pravome putu.“ To su dokazi naši koje dadasmo Ibrahimu za narod njegov. Mi više stepene dajemo onima kojima Mi hoćemo. Gospodar tvoj je, uistinu, Mudri i Sveznajući.⁴²

Kontakt koji je mentalan možemo, primjerice, vidjeti u dijelu kazivanja u kojem se govori o Ibrahimovom promatranju neba u toku dana i noći i njegovom uočavanja pojava na nebu. Ovaj kontakt se može ocijeniti kao kontakt koji je uspio s obzirom na to da dolazi potvrda da je Ibrahim dobio dokaze za svoj narod. Što se tiče Ibrahimovog kontakta sa njegovim narodom on se može ocijeniti također kao uspjeti kontakt s obzirom na to da je navedeno kako su oni sa njim raspravljali, dakle primili su k znanju ono što im je rekao i reagirali su na to iako nije poznato, u konkretnom kazivanju, kakva je ta reakcija bila. Međutim, kao što je u uvodu kazano, kur'ansko „pripovijedanje izmiče poznatim shemama (ljudskoga) pripovijedanja, pa se i termini priča, pripovijest, pripovijedanje i sl. mogu koristiti uvjetno s obzirom na vertikalnu u kojoj priča nastaje.“⁴³ Stoga se kur'anska kazivanja ne pripovijedaju, nego se saopćavaju i kao takva su „segmentirana i razmještena po tekstu prema njegovim argumentacijskim i strukturnim zahtjevima.“⁴⁴ Slijedom navedenog, tzv. *nastavak* ovog kazivanja se nalazi u poglavlju *al-Anbiya'*:

Mi smo još prije Ibrahimu razboritost dali i dobro smo ga poznavali. Kad on ocu svome i narodu svome reče: „Kakvi su ovo kumiri kojima se i dan i noć klanjate?“ Oni odgovoriše: „I naši preci su im se klanjali.“ „I vi ste, a i preci vaši su bili u očitijoj zabludi“ - reče. „Govoriš li ti to ozbiljno ili se samo šališ?“ - upitaše oni. „Ne“ - reče – „Gospodar vaš je Gospodar nebesa i Zemlje, On je njih stvorio, i ja ću vam to dokazati. Tako mi Allaha, ja ću, čim se udaljite, vaše kumire udesiti!“ - I porazbija ih on u komade, osim onog najvećeg, da bi se njemu obratili. „Ko uradi ovo sa bogovima našim“ - povikaše oni – „zaista je nasilnik?“ „Čuli smo jednog momka kako im huli“- rekoše – „ime mu je Ibrahim.“ „Dovedite ga da ga ljudi vide“ - rekoše – „da posvjedoče.“ „Jesi li ti uradio ovo s bogovima našim, o Ibrahimu?“ - upitaše. „To je učinio ovaj najveći od njih, pitajte ih ako umiju govoriti“ - reče on. I oni se zamisliše, pa sami sebi rekoše: „Vi ste, zaista, nepravedni!“ Zatim glave oboriše i rekoše: „Ta ti znaš da ovi ne govore!“ „Pa zašto se onda, umjesto Allahu, klanjate onima koji vam ne mogu ni korisiti niti od vas kakvu štetu otkloniti?“ - upita on. „Teško vama i onima kojima se, umjesto Allahu, klanjate! Zašto se ne opametite?“ – „Spalite ga i bogove vaše osvetite, ako hoćete išta učiniti!“ - povikaše. „O vatro,“ - rekosmo Mi – „postani hladna, i spas Ibrahimu!“ I oni mu htjedoše postaviti zamku, ali ih Mi onemogućismo i spasismo i njega i Luta u zemlju koju smo za ljude blagoslovili.⁴⁵

⁴² 6:76-83.

⁴³ Esad Duraković, „Elementi ponavljanja u Kur'anskim pričama“ ..., str. 55.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 55.

⁴⁵ 21:51-71.

Dakle, ako su ova dva kazivanja posmatraju kao cjelina, onda je zaključak da je došlo do uspjele komunikacije, odnosno narod je čuo i saslušao ono što je Ibrahim kazivao, ali rezultat onoga što je Ibrahim, a.s., govorio i reakcija naroda je navedena kroz kazivanje, tj. da su ga željeli kazniti i spaliti.

Događaji postavljeni nasuprot protoku vremena

Jedan od principa struktuiranja događaja jeste i struktuiranje događaja nasuprot protoku vremena. „Neki događaji se mogu desiti istovremeno, dok ostali slijede jedan za drugim. Ove su forme sukcesivnih nizova ponekad „prekinute“ rasponom vremena u kome se ništa ne događa, ili se bar ništa ne pripovijeda.“⁴⁶

Strogi hronološki red kazivanja može se naći skoro samo u kratkim pričama ili pričama sa jednim likom. Čim se pojavi više od jednog lika, događaji mogu postati simultani ili sukcesivni. Strogo držanje hronologije, kako autor ističe, nije prirodna karakteristika većine priča.⁴⁷

Što se kur'anskih kazivanja tiče evidentno je da kazivanja o poslanicima nisu navođena hronološki, a isto tako nisu na taj način smještene u Svetom tekstu. Tako je veoma važno istaknuti princip struktuiranja koji najčešće preovladava u arapskoj kulturi a to je „kružno ili ciklično vrijeme (al-zaman al-dāirī), koje se sastoji iz velikog broja povezanih sekvenci, nalik na mozaik ili arabesku“.⁴⁸

No, ako se ipak posmatraju pojedinačna kazivanja, a referišući se na princip struktuiranja događaja nasuprot protoku vremena, onda je važno istaknuti cijelo jedno kur'ansko poglavlje pod nazivom *Jusuf*. Ovo poglavlje prati život poslanika Jusufa, a.s., od njegove rane mladosti; zatim događaja sa njegovom braćom koja su bila ljubomorna na njega i zbog toga ga bacaju u bunar vraćajući se ocu sa njegovom krvavom košuljom:

I kada ga odvedoše i odlučiše da ga bace na dno bunara, Mi mu objavismo: "Ti ćeš ih o ovom postupku njihovu obavijestiti, a oni te neće prepoznati." I uveče dođoše ocu svome plačući. "O oče naš," - rekoše - "bili smo otišli da se trkamo, a Jusufa smo ostavili kod naših stvari, pa ga je vuk pojeo. A ti nam nećeš vjerovati, iako istinu govorimo." I donesoše košulju njegovu lažnom krvlju okrvavljenu. "U vašim

⁴⁶ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 156.

⁴⁷ Vidi: Shlomith Rimmon-Kenan, *Narrative Fiction: Contemporary Poetics: 2nd edition...*, str. 18.

⁴⁸ Esad Duraković, „Elementi ponavljanja u Kur'anskim pričama“ ..., str. 54.

dušama je ponikla zla misao" - reče on - i ja se neću jadati, od Allaha ja tražim pomoć protiv ovoga što vi iznosite."⁴⁹

Zatim Kur'an nastavlja kazivanje tako što spominje karavanu koja je naišla pored bunara, pronašla Jusufa i prodala ga na dvor:

I onda onaj iz Misira, koji ga je kupio, reče ženi svojoj: "Učini mu boravak prijatnim! Može nam koristan biti, a možemo ga i posiniti!" I eto tako Mi Jusufu dadasmo lijepo mjesto na Zemlji i naučismo ga tumačenju snova -- a Allah čini šta hoće, ali većina ljudi ne zna. I kad on stasa, Mi ga mudrošću i znanjem obdarismo; tako Mi nagrađujemo one koji dobra djela čine."⁵⁰

Dalje se nastavlja događaj u kojem se spominje upravnikova žena koja je Jusufa navodila na blud, a on je izbjegao njene spletke. Ovdje se također uvode novi akteri poput rođaka upravikove žene,⁵¹ te žena koje su bile pozvane da posvjedoče ljepoti Jusufa.⁵² Bez obzira na jasne dokaze koji su bili izneseni u korist Jusufa, a.s., on biva bačen u tamnicu⁵³ gdje se susreće s dvojicom zatvorenika s kojima vodi dijalog.

S njima su u tamnicu ušla još dva momka. "Ja sam sanjao da cijedim grožđe" - reče jedan od njih. - "A ja, opet, - reče drugi - "kako na glavi nosim hljeb koji ptice kljuju. Protumači nam to, jer vidimo da si zaista dobar čovjek." "Nijedan obrok hrane neće vam donesen biti, a da vam ja prije ne kažem šta ćete dobiti" - reče Jusuf. "To je smo dio onoga čemu me naučio Gospodar moj, ja se klonim vjere naroda koji u Allaha ne vjeruje i koji onaj svijet ne priznaje, i ispovijedam vjeru predaka svojih, Ibrahima i Ishaka i Jakuba; nama ne priliči da ikoga Allahu smatramo ravnim. To je Allahova milost prema nama i ostalim ljudima, ali većina ljudi nije zahvalna. O drugovi moji u tamnici, ili su bolji raznorazni bogovi ili Allah, Jedini i Svemoćni? Oni kojima se, mimo Njega, klanjate, samo su imena koja ste im nadjenuli vi i preci vaši - Allah o njima nikakva dokaza nije objavio. Sud pripada jedino Allahu, a On je naredio da se klanjate samo Njemu. To je jedino prava vjera, ali većina ljudi ne zna. O drugovi moji u tamnici, jedan od vas će gospodara svoga vinom poжити, a drugi će raspet biti, pa će mu ptice glavu kljuvati. Ono što ste pitali samo to znači!" A onome od njih dvojice za koga je znao da će spašen biti reče: "Spomeni me gospodaru svome!" - ali šejtan učini te on zaboravi da ga spomene gospodaru svome, i Jusuf ostade u tamnici nekolike godine."⁵⁴

⁴⁹ 12:15-18.

⁵⁰ 12:21-22.

⁵¹ „Ako je košulja njegova sprijeda razderana onda ona istinu govori, a on neistinu" - primijeti jedan rođak njezin -" a ako je košulja njegova straga razderana, onda ona laže, a on govori istinu." (12:26-27)

⁵² I kad ona ču za ogovaranja njihova, posla po njih, te im priredi divane, dade svakoj od njih po nož i reče: "Izađi pred njih!" A kad ga one ugledaše, zadiviše se ljepoti njegovoj i po rukama svojim se porezaše: "Bože, Bože!" - uskliknuše - "ovo nije čovjek, ovo je melek plemeniti!" (12:31)

⁵³ Poslije im na pamet pade, iako su se bili uvjerali da je nedužan, da ga za neko vrijeme bace u tamnicu. (12:35.)

⁵⁴ 12:36-42.

Iza ovih događaja dolazi umetnuto kazivanje o snu vladara koji poziva sveštenike da mu rastumače taj san. S obzirom na to da oni nisu to znali, jedan od Jusufovih drugova iz zatvora se sjetio upravo njega te poziva vladara da im Jusuf protumači san.

I vladar reče: "Sanjao sam kako sedam mršavih krava pojede sedam debelih, i sanjao sam sedam klasova zelenih i sedam drugih sasušenih. O velikaši, protumačite mi san moj ako snove znate tumačiti?" "Zbrkanih li snova!" - rekoše oni - "mi snove ne znamo tumačiti." I tada, poslije toliko vremena, sjeti se jedan od one dvojice, onaj koji se spasio, i reče: "Ja ću vam protumačiti san, samo me pošaljite!" "Jusufe, o prijatelju, protumači nam šta znači: sedam mršavih krava pojede sedam debelih; i sedam klasova zelenih i sedam drugih sasušenih - pa da se vratim ljudima, da bi oni saznali." "Sijaćete sedam godina uzastopno" - reče - "pa ono što poženjete u klasu ostavite, osim ono malo što ćete jesti, jer će poslije toga doći sedam teških koje će pojesti ono što ste za njih pripremili, ostaće jedino ono malo što ćete za sjetvu sačuvati. Zatim će, poslije toga, doći godina u kojoj će ljudima kiše u obilju biti i u kojoj će cijediti."⁵⁵

Nakon ovog događaja Jusuf je postavljen na mjesto vezira državne riznice u zemlji:

I vladar reče: "Dovedite mi ga, uzeću ga u svoju svitu" - i pošto porazgovara s njim, reče mu: "Ti ćeš od danas kod nas utjecajan i pouzdan biti." "Postavi me" - reče - "da vodim brigu o stovarištima u zemlji, ja sam zaista čuvaran i znan."⁵⁶

Događaj koji slijedi opet uvodi aktere koji nisu u međuvremenu spominjani, i to Jusufovu braću:

I dođoše braća Jusufova i uđoše k njemu, pa ih on poznaše, a oni njega ne poznadoše.⁵⁷

Zatim Kur'an kazuje o događaju kada Jusuf, a.s., od njih traži da dovedu i svog najmlađeg brata i vraća im njihove stvari kriomice.⁵⁸ Po povratku njihovom ocu, Jakubu, otvara se novi događaj gdje oni traže da sa njima pošalje i najmlađeg brata što Jakub s prva odbija, ali ipak na kraju pristaje.⁵⁹ Kada Jusufova braća dolaze kod njega, on otkriva svoj identitet najmlađem bratu, a potom se događa podmetanje vladareve čaše u tovar najmlađeg brata koji zbog toga ostaje kod Jusufa.⁶⁰ Sljedeći događaj opisuje povratak ostale braće Jakubu, te se opisuje Jakubovo stanje i tuga koja ga je zadesila zbog gubitka Jusufa.⁶¹ Kada mu biva saopšteno da je najmlađi brat kradljivac i da se zbog toga nije vratio sa njima, oni se opet vraćaju Jusufu sa

⁵⁵ 12:43-49.

⁵⁶ 12:54-55.

⁵⁷ 12:58.

⁵⁸ Vidi: 12:59-62.

⁵⁹ Vidi: 12:63-67.

⁶⁰ Vidi: 12:69-79.

⁶¹ Vidi: 12:80-86.

molbom da ih pomiluje gdje im on otkriva svoj identitet i poziva ih sve da budu njegovi gosti.⁶²

Kao što se iz prethodno iznesene analize događaja vidi, ovdje je riječ o događajima koji se dešavaju istovremeno, dok ostali događaji slijede jedan za drugim poput onih gdje Jusuf, a.s., biva bačen u bunar, zatim nailazi karavana koja ga prodaje na dvor. Između ostaloga, ove forme sukcesivnih nizova ponekad su prekinute rasponom vremena, odnosno umetnutim događajima poput onih gdje se pojavljuje akter rođaka vladareve žene ili događajem gdje Jusuf razgovara sa mladićima u zatvoru.

Strogi hronološki red kazivanja se može naći skoro samo u pričama sa jednim likom što se uviđa upravo kroz kazivanje o Jusufu, a.s. Dakle, događaji su postali sukcesivni kada su se pojavili i ostali akteri o kojima je bilo riječ što, naravno, nije jedini faktor koji dovodi do sukcesivnosti događaja, ali je u ovom slučaju primjenjiv.

⁶² Vidi: 12:87-101.

Referencijalni kontinuitet u kur'anskim kazivanjima

„Tumačenje referencijacije je interdisciplinarni problem i stoga je gotovo nemoguće sagledati je i definisati samo iz jednog ugla.“⁶³ Kroz ovaj rad bit će predstavljeni referencijalni izrazi putem kojih se realizira referencijalni kontinuitet kroz: *imenske sintagme sa ličnim imenom, ostale imenske sintagme, lične zamjenice i demonstrative*.

Kazivanja o Ibrahimu spominju se u Kur'anu u devetnaest sura,⁶⁴ različitih dužina. Te pripovijesti koncentrisane su na jednu glavnu temu u kojoj Ibrahim poziva svoj narod na vjerovanje i jedinstvo Boga. Ovdje ćemo analizirati deset takvih sura za koje treba istaknuti da uvode segmente ili odlomke, a ne cijelu pripovijest o Ibrahimu. Kao što je kazano u uvodu, Kur'an na jednom mjestu ne iznosi nužno cjelovito kazivanje o poslanicima, pa je tako i ovdje slučaj sa kazivanjem o Ibrahimu. Naime, dijelovi kazivanja o njemu se spominju u različitim surama. Odlomci koji predstavljaju pripovijest o Ibrahimu, u svakom poglavlju su poredani silaznim redoslijedom kako bi se vidjelo na koji način referencijalni kontinuitet djeluje i u dugim i u kratkim tekstovima. U nastavku slijedi tabela koja to pokazuje:

Sura i ajet	Referenti i njihov tačan broj u surama				
	Ibrahim	Njegov narod	Idoli	Njegovi gosti	Njegova supruga
37 (83-113)	24	7	1		
21 (51-73)	16	14	12		
26 (69-89)	5	2	5		
6 (74-90)	18				
29 (16-27)	13	1	1		
51 (24-34)	11			9	3
2 (124-134)	9	5			
19 (41-50)	7				
15 (51-60)	5			5	

⁶³ Jelena V. Šajinović, *Referencijalni kontinuitet u pisanom i govornom diskursu: na korpusu engleskog i srpskog jezika: doktorska disertacija*, Univerzitet u Beogradu: Filološki fakultet, Beograd, 2014., str. 20.

⁶⁴ 2: 260; 4: 125; 26: 69-89; 6: 74-90; 37: 83-113.

11 (69-76)	10				3
------------	----	--	--	--	---

Tabela 1: Referencijalni kontinuitet ličnih referenata⁶⁵

Uočljiva je pojava više referenata, među njima je Ibrahim najčešće spomenut u svim dijelovima.

Ova mnogostrukost referenta jača semantičke veze koje se uočavaju i tako drže dijelove teksta zajedno. Na taj način su uspostavljene kohezivne veze omogućavajući oblikovanje i razumijevanje teksta. Ovdje se podrazumijeva da ponavljanje bilo kojeg referenta dovodi do kumulativnog učinka semantičkih veza na planu kohezije teksta. Vrijedno je spomenuti da neki referenti nisu uobičajeni u narativima, pa se stoga i ne spominju u analizi; međutim, oni sa svoje strane pridonose koheziji teksta unutar svojih narativa. U svakom slučaju, kumulativni učinak, bilo ponavljanjem ili referentom, značajno je pridonio koheziji kazivanja. Drugo, sve reference su endoforne, a posebno anaforične; međutim, egzofori se nalaze samo u tri ajeta iz poglavlja *Maryam*⁶⁶ (svi se odnose na idole koje je obožavao njegov narod). Konačno, prepoznaju se dvije vrste ličnih referenci, lične zamjenice, koje su više prisutne, i prisvojne odrednice (prisvojni pridjevi) koje se javljaju povremeno.

Demonstrativne reference se, općenito, slabije nalaze i uočavaju od ličnih referenci. Njihova uloga nije zanemariva jer povezivanjem različitih dijelova teksta značajno doprinose kohezivnosti teksta. Postoje dvije vrste takvih referenci; jedna koja se odnosi na jednu leksičku jedinicu koja dolazi prije nje (anaforična); a mogu se, primjerice, naći u poglavlju *Al-An'am*⁶⁷ i *Al-Anbiya*⁶⁸, gdje se zamjenica *ovo* (hādā), spomenuta u svakom ajetu, odnosi na neposrednog referenta koji dolazi prije njega. Druga referenca je na tekst gdje se zamjenica odnosi na čitav tekst (jedan ajet ili više njih) koji se sastoji od više klauza. Primjeri u ovom

⁶⁵ Zaid Alamiri, Peter Mickan, „What Makes the Qur’ānic Narratives Cohesive? Systemic Functional Linguistics-Based Analysis of Reference Role: Some Reflections“, *Journal of Arabic and Islamic Studies*, br. 16, 2017., str. 209.

⁶⁶ *Kada je rekao ocu svome: "O oče moj, zašto se klanjaš onome koji nit čuje niti vidi, niti ti može od ikakve koristi biti? (19:42)*

I napustiću i vas i sve one kojima se mimo Allaha klanjate i klanjaću se Gospodaru svome; nadam se da neću biti nesretan u klanjanju Gospodaru svome." I pošto napusti njih i one kojima su se, mimo Allaha klanjali, Mi mu Ishaka i Jakuba darovavimo, i obojicu vjerovjesnicima učinismo. (19:48-49)

⁶⁷ *I kad nastupi noć, On ugleda zvijezdu i reče: "Ovo je Gospodar moj!" A pošto zađe, reče: "Ne volim one koji zalaze!" A kad ugleda Mjesec kako izlazi, reče: "Ovo je Gospodar moj!" A pošto zađe, on reče: "Ako me Gospodar moj na Pravi put ne uputi, biću, sigurno, jedan od onih koji su zalutali." A kad ugleda Sunce kako se rađa, on uzviknu: "Ovo je Gospodar moj, ovo je najveće!" - A pošto zađe, on reče: "Narode moj, ja nemam ništa s tim što vi Njemu druge pridružujete! (6:76-77-78)*

⁶⁸ *"To je učinio ovaj najveći od njih, pitajte ih ako umiju govoriti" - reče on. (21:63)*

pripovijedanju mogu se pronaći u poglavlju *as-Saffat*⁶⁹ u kojem se govori o tome kada je Ibrahim bio iskušan time da prinese žrtvu tako što će zaklati svoga sina.

Ovdje su istaknute dvije stvari: prije svega, reference su anaforične, sa značajnim implikacijama na koheziju teksta; i samo jedan primjer egzoforme reference koji se nalazi u poglavlju *al-An'am*,⁷⁰ *oni* (hā·ulā·i), a odnosi se na referenta koji se prepoznaje iz konteksta.⁷¹

⁶⁹*I kad on odraste toliko da mu poče u poslu pomagati, Ibrahim reče: "O sinko moj, u snu sam vidio da te trebam zaklati, pa šta ti misliš?" - "O oče moj," - reče - "onako kako ti se naređuje, postupi; vidjećeš, ako Bog da, da ću sve izdržati." I njih dvojica poslušashe, i kad ga on čelom prema zemlji položi, Mi ga zovnusmo: "O Ibrahime, ti si se Objavi u snu odazvao; - a Mi ovako nagrađujemo one koji dobra djela čine - **to je, zaista, bilo pravo iskušenje!**" (37:102-105 ---106)*

⁷⁰*To su oni kojima smo Mi knjige i mudrost i vjerovjesništvo dali. Pa ako ovi u to ne vjeruju, Mi smo time zadužili ljude koji će u to vjerovati. (6:89)*

⁷¹ Prethodno su u ovom poglavlju spomenuti poslanici: Ibrahim, Ismail, Ishak, Nuh, Isa itd. (Vidi: 6:83-88)

Akteri u kur'anskim kazivanjima

„Akteri su instance koje usmjeravaju radnju. Oni ne moraju bezuslovno biti ljudska bića.“⁷² Akteri se, u većini slučajeva, javljaju u fabulama kao vršioци radnje, te se mogu individualizirati tako što predstavljaju posebnu cjelinu u naratološkoj analizi.⁷³ „Vršiti radnju znači prouzrokovati neki događaj.“⁷⁴ „U nekim fabulama se pojavljuju akteri koji nemaju funkciju u strukturiranju te fabule, pošto oni ne uzrokuju niti trpe od strane funkcionalnih događaja. Ovi akteri bi tada trebalo privremeno da budu izostavljeni iz razmatranja.“⁷⁵

Kako bi se odredile i pobliže obilježile karakteristike i funkcije aktera kroz naratološku analizu ovdje će biti ponuđena podjela na klase aktera koja podrazumijeva: subjekat, objekat, moć i primalac, pomoćnik, protivnik, specifikacije kroz suprotnosti i kompetencije, te kroz psihološki i ideološki odnos aktera.

⁷² Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 11.

⁷³ Vidi: Gerald Prince, *Naratološki rečnik...*, str. 16.

⁷⁴ *Ibid.*, str. 16.

⁷⁵ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 157.

Klase aktera

Greimas sugerše da podjela aktera na klase daje mnoge mogućnosti poput onih za interpretaciju fabule na više nivoa; uspostavljanje tipologija; te upoređivanje različitih fabula.⁷⁶ Pojedini autori, poput Proppa, Surroa, i Greimasa, su imali za cilj pokušati aktere, koji se pojavljuju u fabuli, podijeliti na klase na osnovu pretpostavke, teleološki koncipirane, koja glasi da akteri teže cilju.⁷⁷ „Taj cilj je dostizanje nečeg povoljnog ili izbjegavanje nečeg nepovoljnog. Glagoli željeti i strahovati ukazuju na tu teleološku vezu i zbog toga se koriste kao apstrakcije konkretnih veza između elemenata.“⁷⁸

Greimas uvodi klase aktera koje se nazivaju aktantima. „Aktant je klasa aktera koji pokazuju zajedničku karakteristiku.“⁷⁹ Kroz kasnije analize, ovaj autor dolazi do *aktancijalnog modela* koji sadrži šest aktanata i to: „subjekat, objekat, pošiljalac, primalac, pomoćnik i protivnik.“⁸⁰ Aktant može, kroz narativni tekst, zauzeti više pozicija, tzv. *aktancijalnih uloga*.⁸¹ Zbog toga je i važno spomenuti i aktancijalni model koji glasi: subjekat (traga za objektom), objekat (za kojim traga subjekat), primalac (objekta da bi ga osigurao za subjekat), pomoćnik (subjekta) i protivnik (subjekta).⁸²

Subjekat i objekat

Na osnovu prethodno napisanih podjela aktanata prvo će se obratiti pažnja na subjekat i objekat. Kao što je rečeno, najbitniji je odnos, teleološki koncipiran, koji glasi da akteri teže cilju. Greimas upoređuje ovaj odnos sa odnosom subjekta i objekta u rečenici.⁸³ „Prve dvije klase aktera koje se razlikuju jesu u tom slučaju subjekat i objekat: akter x teži cilju y. Tada je x aktant – subjekat, a y – aktant – objekat.“⁸⁴

⁷⁶ Vidi: *ibid.*, str. 170.

⁷⁷ Vidi: *ibid.*, str. 158.

⁷⁸ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 158.

⁷⁹ *Ibid.*, str. 159.

⁸⁰ Gerald Prince, *Naratološki rečnik...*, str. 14.

⁸¹ *Ibid.*, str. 14.

⁸² *Ibid.*, str. 14.

⁸³ Vidi: *Ibid.*, str. 14, 15.

⁸⁴ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 159.

Kao primjer na ovom mjestu može se navesti jedno od kazivanja o Musau, a.s., koje se u Kur'anu nalazi u poglavlju *al-Qasas*,⁸⁵ sa posebnom pažnjom na događaj kada je Musa razgovarao sa Bogom Uzvišenim i kada ga On putem *mu'džiza*⁸⁶ šalje faraonu. Kur'an o tome kazuje:

I kad Musa ispuni ugovoreni rok i krenu sa čeljadi svojom, on ugleda vatru na jednoj strani brda. "Pričekajte!" - reče čeljadi svojoj - " vidio sam vatru, možda ću vam od nje kakvu vijest donijeti, ili zapaljenu glavnju, da se ogrijete." A kad dođe do vatre, neko ga zovnu s desne strane doline, iz stabla, u blagoslovljenom kraju: "O Musa, Ja sam - Allah, Gospodar svjetova! Baci štap svoj!" I kad vidje da se poput hitre zmije kreće, on uzmače i ne vrati se. "O Musa, priđi i ne boj se, sigurno ti se nikakvo zlo dogoditi neće! Uvuci svoju ruku u njedra svoja, pojavice se bijela, a bez mahane, i priberi se tako od straha! To su dva dokaza od Gospodara tvoga faraonu i glavešinama njegovim; oni su, zaista, narod raskalašeni." "Gospodaru moj," - reče - "ja sam ubio jednog njihovog čovjeka, pa se bojim da i oni mene ne ubiju... A moj brat Harun je rječitiji od mene, pa pošalji sa mnom i njega kao pomoćnika da potvrđuje riječi moje, jer se bojim da me ne nazovu lašcem. "Pomoći ćemo te bratom tvojim" - reče On - "i obojici ćemo vlast dati, pa vam se oni neće usuditi prići; s Našim znamenjima vas dvojica i oni koji vas budu slijedili postaćete pobjednici." I kada im Musa donese Naše jasne dokaze, oni povikaše: "Ovo je samo smišljena čarolija; nismo čuli da se ovako nešto dešavalo u doba predaka naših!"⁸⁷

U ovom kazivanju Musa, a.s., se susreće sa Bogom koji mu daje jasne dokaze putem kojih će doći do faraona i njegovih glavešina, kako ih Kur'an naziva, s ciljem da im prenese poruku kojom im se naređuje pokoravanje jednom Bogu. Pomenuti događaj se proširuje uklopljenim nizom gdje Musa traži da mu njegov brat, Harun, bude pomoćnik, i to mu biva ispunjeno. Događaj se kasnije nastavlja dolaskom Musaa kod faraona i njegovog naroda što, u ovom slučaju, nije predmet analize. Dakle, što se tiče podjele aktanta sa funkcijom subjekta, Musa treba donijeti dokaze faraonu i njegovom narodu i u tom slučaju je Musa, a.s., subjekat. Faraon i njegovi podanici su objekat, a težnja predstavlja sadržaj – da im Musa prenese poruku vjere u jednog Boga.

„Objekat nije uvijek osoba. Subjekt može težiti i određenoj funkciji koju želi da stekne. Isto se tako može težiti vlasništvu, bogatstvu, mudrosti, ljubavi, sreći, mjestu u raju, samrtnoj postelji, povišici, pravednom zajedničkom životu itd.“⁸⁸ Na taj način je „aktant, kao i njegova konkretna forma u kojoj se pojavljuje – akter, odvojen od ličnosti.“⁸⁹

⁸⁵ Vidi: 28:1-47.

⁸⁶ Ar. Al-mu'ğiza – čudo.

⁸⁷ 28: 9-36.

⁸⁸ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 159.

⁸⁹ *Ibid.*, str. 159.

To se, također, može vidjeti kroz primjer kazivanja o Šu'ajbu, a.s.:⁹⁰

*"O Šu'ajbe," - govorili su oni - "da li vjera tvoja traži od tebe da napustimo ono čemu su se preci naši klanjali ili da ne postupamo sa imanjima našim onako kako nam je volja? E baš si 'pametan' i 'razuman'!" "O narode moj,"- govorio je on - shvatite da je meni jasno ko je Gospodar moj i da mi je On dao svega u obilju. Ja ne želim činiti ono što vama zabranjujem; jedino želim učiniti dobro koliko mogu, a uspjeh moj zavisi samo od Allaha; u Njega se uzdam i Njemu se obraćam."*⁹¹

Dakle, ono što je prethodno rečeno za objekat u ovom događaju je konkretizirano u riječima Šu'ajba koji kaže: „želim učiniti dobro koliko mogu...“, što znači da je ovdje objekat težnja za činjenjem dobra koja je popraćena time što aktant – subjekat (Šu'ajb) želi.

Moć i primalac

„Težnja subjekta nije dovoljna da bi se došlo do objekta. Uvijek postoje sile koje subjektu omogućavaju ili onemogućavaju da dostigne svoj cilj, koje to dopuštaju ili ne, koje to mogu spriječiti.“⁹² Odnos o kojem je bilo riječ kroz obrazloženje kazivanja o Šu'ajbu, a.s., mogao bi se definisati kao forma komunikacije. „Tada se može razlikovati klasa aktera, aktant koji podržava subjektov poduhvat, koji mu daje objekat ili dozvoljava da mu on bude dat. Onaj kome se objekat daje - kome je namijenjen, jeste primalac.“⁹³ Greimas ove aktante naziva *destinateur*, pošiljaoc, i *destinataire*, što na francuskom jeziku znači „osoba kojoj se upućuje neka poruka/pošiljka, tj. primalac poruke.“⁹⁴

„Termin 'moć' je najčešće apstrakcija, npr. društvo, zla sudbina, vrijeme, egoizam u ljudima, pamet.“⁹⁵ Što se tiče moći ona se može ogledati kroz tzv. moć Šu'ajba vezane uz njegovu ambiciju, tj. prenošenje poruke narodu kojem je poslan, ali s druge strane ona može biti sagledana kroz društveni segment naroda o kojem je riječ (živjeli su u izobilju, ali tako da su

⁹⁰ Vidi: 11:84-95.

⁹¹ 11:87-88.

⁹² Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 160.

⁹³ *Ibid.*, str. 160.

⁹⁴ „*destinataire*“u „Dico Pratique expression ecrite – correspondance“, Imprimerie Herissey, France, 1989., str. 346.

⁹⁵ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 161.

prevarom sticali bogatsvo⁹⁶). Upravo ova kombinacija Šu'ajbove ambicije i društvenih okolnosti u kojima zatiče narod „mogu djelovati kao suprotnost pozitivne i negativne moći“.⁹⁷

Uzme li se u obzir pretpostavka da „bez aktanta nema odnosa, bez odnosa nema procesa, bez procesa nema fabule“⁹⁸ onda je važno objasniti i slučaj kada se u nekoj fabuli pojavljuje samo jedan akter utjelovljen kao zaseban aktant kao što je slučaj sa Ibrahimom, a.s., i kazivanjem o njemu koje je već spomenuto u analizi događaja kroz principe struktuiranja i podjelu na osnovu prirode konfrontacije gdje su iznesene Ibrahimove misli i razmišljanja putem monologa.⁹⁹ U ovom slučaju vidi se da aktant vodi borbu sa samim sobom i vodi borbu sa svojim mislima gdje je upravo aktant Ibrahim, a.s.; odnos je njegova borba sa mislima i spoznajom; a proces je prikazan kroz pojavljivanje sunca i mjeseca koje njega dovode do spoznaje Boga i sve ovo zajedno, dakle aktant, odnos i proces, čini jednu fabulu.

„Isto tako, veliki broj aktera, cijele grupe stanovništva, vojske, mogu zajedno formirati jednog aktanta.“¹⁰⁰ Ovakav primjer se može vidjeti u kazivanju o narodu Musaa, a.s.:

A kada Musa reče narodu svome: "O narode moj, sjetite se Allahove blagodati prema vama kada je neke od vas vjerovjesnicima učinio, a mnoge vladarima, i dao vam ono što nijednom narodu nije dao; O narode moj, uđite u Svetu zemlju, koju vam je Allah dodijelio, i ne uzmičite nazad, pa da se vratite izgubljeni"- oni rekoše: "O Musa, u njoj je nemilosrdan narod i mi u nju nećemo ući, dok god oni iz nje ne iziđu; pa ako oni iz nje iziđu, mi ćemo onda, sigurno, ući." Dva čovjeka koja su se Allaha bojala i kojima je On darovao milost Svoju - rekoše: "Navalite im na kapiju, pa kad kroz nju prođete, bićete, sigurno, pobjednici; a u Allaha se pouzdajte, ako ste vjernici!" "O Musa," - rekoše oni - "dok god su oni u njoj mi nećemo u nju ulaziti! Hajde ti i Gospodar tvoj pa se bijte, mi ćemo ovdje ostati!" "Gospodaru moj," - reče Musa - "ja osim sebe imam moć samo nad bratom svojim; zato presudi nama i ljudima grješnim!" "Četrdeset godina oni će zemljom lutati" - reče On - "jer će im Sveta zemlja zabranjena biti, a ti ne tuguj za narodom grješnim!"¹⁰¹

Ovo kur'ansko kazivanje govori o tome kako su Musaovom narodu date velike blagodati koje ni jednom drugom narodu nisu date, te nudi im se da uđu u Svetu zemlju što oni odbijaju pod izgovorom da tamo živi nemilosrdan narod i da će ući u Svetu zemlju samo u slučaju da tzv. nemilosrdni narod iz nje izađe. Tada dobijaju ohrabrenje koje je prikazano kroz uklopnjeni niz gdje se navode dvojica ljudi koji im kazuju da ipak krenu i da se u Boga pouzdaju što oni,

⁹⁶ Vidi: 11:84-85.

⁹⁷ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 161.

⁹⁸ *Ibid.*, str. 161.

⁹⁹ Vidi: 6:76-79.

¹⁰⁰ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 161.

¹⁰¹ 5:20-26.

opet, kategorično odbijaju želeći da Musa i njegov Gospodar krenu u borbu što rezultira kaznom. Kazivanje analizirano na ovaj način čini fabulu koja se sastoji od aktanta – naroda Musaovog; odnosa – njihovog odbijanja da uđu u Svetu zemlju; te procesa, koji je prožet ohrabrivanjem da ipak uđu u nju, te spomenuti proces rezultira kaznom – da će zemljom lutati četrdeset godina.

Također, pomenuto kazivanje se može posmatrati i na drugačiji način, tj. analizirati se drugačije. Gramatički gledano, Musa, a.s., kao aktivni subjekat postaje pasivan u iščekivanju da li će dobiti ili neće dobiti traženi objekat, tj. da li će njegov narod poslušati naređenje koje im donosi. Ono što je ovdje karakteristično jeste i da naizgled pasivni aktant – objekat (Musaov narod) „ima moć koja je odlučujući faktor u pozadini.“¹⁰² To znači da su snage u ovoj fabuli ravnomjerno raspoređene na subjekat i objekat.

Pomoćnik i protivnik

Pored predstavljenih podjela aktera na aktante subjekta, objekta, primaoca i pošiljaoca, Grema nudi i „odnos, kojima određuje okolnosti pod kojima se poduhvat privodi kraju.“¹⁰³ Ova vrsta aktanata „ne stoje u direktnoj vezi sa objektom, već sa funkcijom koja subjekat vezuje sa objektom.“¹⁰⁴

Kako bi se objasnila pozicija pomoćnika i protivnika kroz analizu fabula kur'anskih kazivanja ponudit će se kazivanje o Musau, Harunu i Samiriju.¹⁰⁵ Harun je bio brat Musaov i njegov pomoćnik u poslaničkoj misiji.¹⁰⁶ Kada je Musa bio odsutan od svog naroda ostavio je svog pomoćnika Haruna kako bi o njima vodio računa i slijedio Musaova naređenja. Pored konkretne uloge pomagača, Harun zauzima, u naratološkoj analizi, mjesto aktanta pomoćnika subjektu – Musau, a.s. Dalje se javlja protivnik u liku Samirija koji je izlio tele i dao mu mogućnost govora i na taj način je obilježen kao protivnik s obzirom na to da se usprotivio Musaovoj težnji i cilju klanjanja jednom Bogu. Upravo tako, i kroz naratološku analizu, Samirij je aktant protivnik Musaove (subjektive) težnje i cilja što je upravo i karakteristika

¹⁰² Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 162.

¹⁰³ *Ibid.*, str. 163.

¹⁰⁴ *Ibid.*, str. 163.

¹⁰⁵ Vidi: 20:85-98.

¹⁰⁶ Vidi: 20:29-30; 20:42-44.

protivnika: „Protivnik ometa subjekat u jednom određenom trenutku – pri dosezanju njegovog ili njenog cilja.“¹⁰⁷ „Pomagači i protivnici čine fabulu napetom i prepoznatljivom.“¹⁰⁸

¹⁰⁷ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 166.

¹⁰⁸ *Ibid.*, str. 165.

Specifikacije suprotnosti i kompetencije

Suprotnosti

„U fabuli mogu nastupiti razni subjekti koji su međusobno suprotstavljeni: subjekat i antisubjekt.“¹⁰⁹ Važno je napraviti distinkciju između antisubjekta i protivnika. Kao što je prethodno rečeno, protivnikova težnja je u ometanju cilja subjekta dok je antisubjektova težnja u „njegovom ličnom objektu.“¹¹⁰ Tako aktant u tzv. funkciji antisubjekta „može, svjesno ili ne, pri vlastitoj težnji, dati slučajnu pomoć ili se suprotstaviti izvršavanju programa prvog subjekta.“¹¹¹

Pojmovi subjekta i antisubjekta se mogu objasniti kroz primjer kazivanja o Musau, a.s., i faraonu.¹¹² Kada Musa dolazi faraonu, te oni stupaju u dijalog u kojem Musa iznosi ono s čime je došao, faraon mu se suprotstavlja pozivajući čarobnjake da se suoče sa Musaom u pogledu tzv. vradžbina. Nakon što čarobnjaci bivaju pobijeđeni, oni padaju ničice Musaovom Gospodaru, a faraon ustrajava u svom naumu da je on, tj. faraon, gospodar. Dakle, u ovoj fabuli se pojavljuju dva subjekta s težnjom ka ličnom cilju, tj. poslanik Musa koji je došao sa jasnim porukama da se faraonov narod treba pokoriti jednom Bogu, te faraon koji teži ka ideji da je on jedini gospodar, što upravo predstavlja subjekt i antisubjekt. Kao što je u obrazloženju spomenuto, antisubjekt se može suprotstaviti djelovanju subjekta, što je upravo slučaj u ovoj fabuli o Musau i faraonu.

Kompetencija

„Kompetencija se dijeli na volju koju subjekat ima da krene u izvođenje radnje, moć ili mogućnost, i znanje ili umješnost koji su potrebni da bi se program mogao izvesti.“¹¹³ Na ovaj način predstavljena definicija govori o tome da se u fabuli može razlikovati faza koja donosi uvod i to zbog toga što u uvodu subjekat počinje da, na osnovu svojih kompetencija, izvršava

¹⁰⁹ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 166.

¹¹⁰ *Ibid.*, str. 166.

¹¹¹ *Ibid.*, str. 166.

¹¹² Vidi: 20: 49 – 76.

¹¹³ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 167.

program koji je predstavljen u fabuli. „Razlika između moći/mogućnosti i znanja/umješnosti jeste mogući princip specifikacije.“¹¹⁴

Na ovom mjestu kao primjer ćemo uzeti kazivanje o Nuhu, a.s. Njemu je naredeno da gradi lađu koju on bez odbijanja počinje graditi.¹¹⁵ U tome se ogledaju njegove mogućnosti, znanje i vještine da gradi lađu, s obzirom na to da su ga ismijavali svi oni koji su ga vidjeli šta radi, a on je ustrajavao u svom naumu. Naposljetku stanovništvo tog prostora zadesio je veliki potop i nestali su s lica zemlje svi osim onih koji su bili u lađi sa Nuhom.

¹¹⁴ *Ibid.*, str. 168.

¹¹⁵ Vidi: 11:37-44.

Ostale podjele aktera na klase

Što se tiče ostalih podjela aktera na klase, Bal predstavlja „psihološki i ideološki odnos“¹¹⁶ s obzirom na to da je, kako autorica tvrdi, moguće u svakoj fabuli utvrditi najmanje „jednu vrstu odnosa između aktera koja je psihološke ili ideološke prirode. Svi ti odnosi mogu dati specifičan sadržaj odnosu između subjekta i moći, između subjekta i antisubjekta.“¹¹⁷

Kada je riječ o psihološkom odnosu među akterima koji su spomenuti kroz kur'anska kazivanja, ako se posmatraju sa aspekta da li se jedan akter nalazi nasuprot drugom, onda se može istaknuti kazivanje o Musau, a.s., i dvije žene koje je susreo došavši do vode u Medjenu:

A kad stiže do vode medjenske, zateče oko nje mnoge ljude kako napajaju stoku, a malo podalje od njih ugleda dvije žene koje su je od vode odbijale. "Šta vi radite?" - upita on. "Mi ne napajamo dok čobani ne odu" - odgovoriše one - "a otac nam je veoma star." I on im je napoji, a onda ode u hladovinu i reče: "Gospodaru moj, ma kakvu mi hranu dao, zaista mi je potrebna!"¹¹⁸

Dakle, Musa, a.s., je akter koji se nalazi nasuprot dvije žene kojima priskače u pomoć i napaja njihovu stoku.

Ideološki odnosi kroz klase aktera se, nadalje, pojavljuju uz psihološke odnose. Veoma često ideološki odnosi predstavljaju suprotnosti među akterima što se može prikazati kroz fabulu o Nuhu, a.s.,¹¹⁹ gdje on narodu govori da je on njihov poslanik od Boga, a oni mu na to odgovaraju:

Glavešine naroda njegova, oni koji nisu vjerovali, rekoše: "Koliko mi vidimo, ti si čovjek kao i mi, a vidimo i da te bez ikakva razmišljanja slijede samo oni koji su niko i ništa među nama; ne vidimo da ste vi imalo od nas bolji, štaviše, mislimo da ste lažljivci."¹²⁰

Upravo se ovdje oslikava ideološki jaz među ljudima prikazan kroz bogate i siromašne, gdje bogati ne žele slijediti onoga koga slijede siromašni, ali Nuh istrajava u svom naumu da su svi ljudi jednaki kod Boga.

¹¹⁶ Vidi: Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 171.

¹¹⁷ *Ibid.*, str. 170.

¹¹⁸ 28:23-24.

¹¹⁹ Vidi: 11:25-31.

¹²⁰ 11:27.

Postoji i još jedna kategorija, a to su *ostale suprotnosti* koje mogu biti prikazane kroz „fizički izgled aktera; na osnovu prošlosti, porijekla, posjeda, odnosa prema trećem, životne dobi i načina života... koja su, također, u vezi sa psihološkim i ideološkim odnosima.“¹²¹ Što se tiče suprotnosti vezanih za fizički izgled, odnosno nečiju karakteristiku koja je izražena, a čini ga drugačijim od ostalih ljudi, u Kur'anu se može naći primjer Musaa, a.s., za kojeg se prenosi „da je imao poteškoću kod govora ili mahanu“,¹²² tj. da je mucao. Dokaz tome je primjer dijaloga koji on vodi sa Bogom gdje Musa traži da mu se olakša zadatak koji je dobio i da se odriješi njegov jezik kako bi razumjeli njegov govor.¹²³ Nadalje, u kur'anskom tekstu se ponovo spominje ova Musaova poteškoća, tj. mahana kada se faraon obraća svom narodu gdje u Kur'anu stoji:

I faraon obznani narodu svome: "O narode moj," - reče on - "zar meni ne pripada carstvo u Misiru i ovi rukavci rijeke koji ispred mene teku, shvaćate li? I zar nisam ja bolji od ovog bijednika koji jedva umije govoriti? Zašto mu nisu stavljene narukvice od zlata ili zašto zajedno sa njim nisu došli meleki?"¹²⁴

Dakle, kada faraon pita da li je bolji on ili onaj *koji jedva umije da govori*, upravo misli na Musaa, a.s., koji je smatran drugačijim u odnosu na ostale zbog mahane u govoru. Zaključuje se da i ova spomenuta suprotnost ima dodire sa psihološkim i ideološkim odnosima aktanata s obzirom na to da je Musa svjestan svoje mahane, a faraon se smatra boljim od njega.

U vezi sa suprotnostima aktanata u Kur'anu se može naći i primjer suprotnosti na osnovu posjeda i imovine koju neko posjeduje. U poglavlju *al-Kahf* nalazimo kazivanje o dvojici ljudi:

I navedi im kao primjer dva čovjeka; jednom od njih smo dva vrta lozom zasađena dali i palmama ih opasali, a između njih njive postavili. Oba vrta su davala svoj plod, ničega nije manjkalo, a kroz sredinu njihovu smo rijeku proveli. On je i drugog imetka imao. I reče drugu svome, dok je s njim razgovarao: "Od tebe sam bogatiji i jačeg sam roda!" I uđe u vrt svoj nezahvalan Gospodaru svome na blagodatima, govoreći: "Ne mislim da će ovaj ikada propasti, i ne mislim da će ikada Smak svijeta doći; a ako budem vraćen Gospodaru svome, sigurno ću nešto bolje od ovoga naći." I reče mu drug njegov, dok je s njim razgovarao: "Zar ne vjeruješ u Onoga koji te je od zemlje stvorio, zatim od kapi sjemena, i najzad te potpunim čovjekom učinio? Što se mene tiče, On, Allah, moj je Gospodar i ja Gospodaru svome ne smatram ravnim nikoga. A zašto nisi, kad si u vrt svoj ušao, rekao: 'Mašallah! - moć je samo u Allaha!' Ako vidiš da je u mene manje blaga i manje roda nego u tebe, pa - Gospodar

¹²¹ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 172.

¹²² Sayyid Qutb, *U okrilju Kur'ana, Fīzilāli-l-Qur'ān*. 16, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 1998. str. 95.

¹²³ Vidi: 20:25-32.

¹²⁴ 43:51-53.

moj može mi bolji vrt od tvoga dati, a na tvoj nepogodu s neba poslati, pa da osvane samo klizava ledina, bez ičega, ili da mu voda u ponor ode pa da je ne mogneš pronaći nikada." I propadoše plodovi njegov i on poče kršiti ruke svoje žaleći za onim što je na njega utrošio - a loza se bijaše povaljala po podupiračima svojim - i govoraše: "Kamo sreće da Gospodaru svome nisam smatrao ravnim nikoga!"¹²⁵

U početku ove fabule je opisano da su obojica ljudi darovani vrtovima koji su davali obilje plodova, gdje jedan od njih navodi da je bogatiji od drugog i da mu je darovano više nego drugom. Upravo je ovdje istaknut i psihološki odnos nadređenosti i podređenosti jer se jedan od njih smatrao nadređenim u odnosu na drugog i također ideološki odnos, a može se reći i ideološki jaz, zbog toga što je jedan bogatiji, tj. darovano mu je više imovine u odnosu na drugog čovjeka.

¹²⁵ 18:32-42.

Vrijeme u kur'anskim kazivanjima

U *Naratološkom rječniku* Prince vrijeme definiše kao „period ili periode tokom kojih se dešavaju predstavljene situacije ili događaji.“¹²⁶ Upravo ovako postavljena definicija govori da događaji, bez obzira na to bili *mali* ili *veliki*, imaju vremensko trajanje. „Događaji, akteri, vrijeme i mjesto sačinjavaju materijal za fabulu.“¹²⁷ Zbog toga je vrijeme od iznimnog značaja za fabulu, te mu se, stoga, mora posvetiti pažnja. S druge strane, Prince naglašava da u nekim narativnim tekstovima, iako je rečeno kada su se (npr. na koji datum) dogodili određeni događaji, ne daje se previše nagovještaja kada se pripovijedanje događa.¹²⁸

Ako se uzme u obzir pretpostavka da su događaji definisani kao procesi, „proces je promjena, razvoj i stoga pretpostavlja sukcesiju u vremenu, ili hronologiju“.¹²⁹

Postoje mnoge karakteristike koje se mogu vezati za vrijeme kroz naratološku analizu, a s obzirom na specifičnosti fabula kur'anskih kazivanja, u nastavku će se pažnja usmjeriti na elemente hronologije, karaktere vremenskih sekvenci, te veze između vremena i mjesta.

¹²⁶ Gerald Prince, *Naratološki rečnik...*, str. 222.

¹²⁷ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 14.

¹²⁸ Vidi: Gerald Prince, *Naratološki rečnik...*, str. 29.

¹²⁹ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 172.

Elementi hronologije

Fabula je serija događaja koji se prezentuju.¹³⁰ Putem ove definicije je lakše posmatrati hronologiju kroz naratološku analizu, tj. hronološki red kazivanja za koji Bal dalje navodi: „Hronološki redosljed jeste teorijska rekonstrukcija koju možemo napraviti na osnovu logičkih zaključaka iz stvarnosti.“¹³¹ Događaji predstavljeni hronološkim redom kroz fabulu su upravo serije događaja koji su predstavljeni u njoj.

Međutim, često se dešava da pojedini događaji budu izostavljeni, te se oni mogu pronaći ili detektovati kroz ostali dio teksta. Takva pojava se u naratologiji naziva „elipsa – izostavljanje elementa koji pripada jednom nizu.“¹³²

Kada je u pitanju Kur'an, tj. kazivanja u Kur'anu, događaji „nisu navođeni u hronološkom slijedu, onako kako su se događaji zbivali, niti su tim redom razmješteni u tekstu Kur'ana.“¹³³ Međutim, ako se kur'anska kazivanja posmatraju zasebno, odnosno kao zasebne cjeline, onda u nekim od njih se zatiče hronološki redosljed kazivanja koji predstavlja „razmještaj situacija i događaja po redosljedu njihovog dešavanja.“¹³⁴ Kao primjer navest ćemo kazivanje iz poglavlja *al-Kahf* o događaju sa Musaom i Hidrom.¹³⁵ Musa je, pri susretu sa Hidrom, zatražio od njega da ga prati kako bi ga poučio onome što zna, što ovaj odbija kazavši da to Musa neće izdržati i da nije strpljiv. Musa insistira da krenu zajedno i čovjek traži od njega da ga ništa ne pita dok mu on prvi nešto ne kaže. Zatim kreće dijalog između njih dvojice koji predstavlja suštinu ovog događaja:

I njih dvojica krenuše. I kad se u lađu ukrcaše, onaj je probuši. "Zar je probuši da potopiš one koji na njoj plove? Učinio si, doista, nešto vrlo krupno!" "Ne rekoh li ja" - reče onaj - "da ti, doista, nećeš moći izdržati sa mnom?" "Ne karaj me što sam zaboravio" - reče - "i ne čini mi poteškoće u ovome poslu mome!" I njih dvojica krenuše. I kad sretoše jednog dječaka pa ga onaj ubi, Musa reče: "Što ubi dijete bezgrješno, koje nije nikoga ubilo! Učinio si, zaista, nešto vrlo ružno!" "Ne rekoh li ja tebi" - reče onaj - da ti, doista, nećeš moći izdržati sa mnom?" "Ako te i poslije ovoga za bilo šta upitam" - reče - "onda se nemoj sa mnom družiti. Eto sam ti se opravdao!" I njih dvojica krenuše; i kad dođoše do jednog grada, zamoliše stanovnike njegove da ih nahrane, ali oni odbiše da ih ugoste. U gradu njih dvojica naiđoše na jedan zid koji tek što se nije srušio, pa ga onaj prezida i ispravi. "Mogao si" - reče Musa -

¹³⁰ Vidi: *Ibid.*, str. 176.

¹³¹ *Ibid.*, str. 61.

¹³² *Ibid.* str. 176.

¹³³ Esad Duraković, „Elementi ponavljanja u Kur'anskim pričama“..., str. 54.

¹³⁴ Gerald Prince, *Naratološki rečnik...*, str. 69.

¹³⁵ Vidi: 18:60-82.

"uzeti za to nagradu." "Sada se rastajemo ja i ti!" - reče onaj - "pa da ti objasnim zbog čega se nisi mogao strpiti." "Što se one lađe tiče - ona je vlasništvo siromaha koji rade na moru, i ja sam je ošteti jer je pred njima bio jedan vladar koji je svaku ispravnu lađu otimao; što se onoga dječaka tiče - roditelji njegovi su vjernici, pa smo se pobojali da ih on neće na nasilje i nevjerovanje navratiti, a mi želimo da im Gospodar njihov, mjesto njega, da boljeg i čestitijeg od njega, i milostivijeg; a što se onoga zida tiče - on je dvojice dječaka, siročadi iz grada, a pod njim je zakopano njihovo blago. Otac njihov je bio dobar čovjek i Gospodar tvoj želi, iz milosti Svoje, da oni odrastu i izvade blago svoje. Sve to ja nisam uradio po svome rasuđivanju. Eto to je objašnjenje za tvoje nestrpljenje!"¹³⁶

Posmatrajući ovaj dijalog, odnosno kazivanje, ono se može podijeliti na tri dijela: dio u kojem se kazuje o tome da je čovjek probušio lađu; dio u kojem čovjek ubija dječaka; i dio u kojem čovjek popravljajući zid na koji su naišli. Sva tri ova dijela kada su spomenuta praćena su Musaovim pitanjima zašto je to uradio, ali čovjek odbija odgovoriti. Upravo se na ovim mjestima mogu prepoznati elementi *elipse* koja podrazumijeva izostavljanje elementa ili elemenata koji pripadaju jednom nizu. Sve do kraja kazivanja nije jasno zašto je čovjek uradio prethodno navedeno. Ipak, na kraju događaja on objašnjava Musau zbog čega je uradio svaku pojedinačnu stvar i to hronološkim redom.

¹³⁶ 18:71-82.

Karakteristični vremenski sekvenci

Trajanje

Fabule narativnih tekstova obilježene su vremenskim trajanjem koje „također predstavlja element koji može da ima značenje.“¹³⁷ Na tragu ovoga Bal također kaže kako se vremensko trajanje „posvećeno različitim elementima priče određuje u odnosu na vremensko trajanje koje oni zauzimaju u fabuli.“¹³⁸

U mnogim pripovijetkama, iako je trajanje ispričanog događaja određeno i navodi se da su se prepričani događaji odvijali, na primjer, u razdoblju od nekoliko godina ili da je određeni događaj trajao dvadeset minuta, ipak se trajanje pripovijedanog ne odnosi na sve događaje, tj. kao da su neki događaji smješteni izvan vremena.¹³⁹ Međutim, čak i kada se ne može tačno odrediti vremensko trajanje pripovijedanog događaja, trajanje može igrati najvažniju ulogu u naraciji, ali i naratološkoj analizi. Primjerice, u *Hiljadu i jednoj noći* vrlo je jasno rečeno da za pripovijedanje treba vremena i upravo je ta činjenica predstavljala povoljnu okolnost za Šeherezadu koja uspijeva preživjeti zahvaljujući trajanju vremena.¹⁴⁰

Bal predlaže, što se tiče vremenskog trajanja fabule, „distinkciju koja može biti između krize i razvoja. Pod tim se podrazumijeva kratak vremenski period u kome su događaji zbijeni, ili duži period koji pokazuje razvoj.“¹⁴¹

Primjer koji se može navesti, a u skladu sa prethodno napisanim o trajanju fabule, jeste primjer u kojem Kur'an govori o Zekerijju, a.s., kada je obradovan da će dobiti potomstvo.¹⁴² Zekerijja se moli Bogu da mu podari potomstvo iz straha od svojih rođaka, i nakon toga mu dolazi radosna vijest da će dobiti dječaka po imenu Jahja. Kada je primio ovu vijest bio je iznenađen i pitao se kako će dobiti sina kada je njegova supruga nerotkinja, a on je dubokoj starosti. Tada traži od Boga znak za ono što ga je zadesilo i dolazi mu druga vijest u kojoj se kaže da neće razgovarati tri noći sa ljudima.

¹³⁷ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 173.

¹³⁸ *Ibid.*, str. 14.

¹³⁹ Vidi: Gerald Prince, *Naratološki rečnik...*, str. 31.

¹⁴⁰ *Ibid.*, str. 32.

¹⁴¹ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 173.

¹⁴² Vidi: 19:2-11.

Kazivanje ne donosi tačno određeno vremensko trajanje pripovijedanja niti pripovijedanog, ali spomenuta vijest da će dobiti sina, koja dolazi Zekerijau, a.s., je u fokusu ovog kazivanja, gdje na kraju spomenute tri noći u kojima će on šutjeti daje fabuli novo značenje. To je činjenica koja će suštinski promijeniti njegov život.

Također, kada je riječ o distinkciji krize i razvoja, može se spomenuti i još jedan detalj iz kazivanja o Musau, a.s., i pobožnom čovjeku koji ga je savjetovao i kasnije mu ponudio da se oženi njegovom kćerkom i ostane njemu služiti:

"Ja želim da te oženim jednom od ove dvije kćeri moje" - reče on - "ali trebaš me osam godina služiti; a ako deset napuniš, biće dobra volja tvoja, a ja ne želim da te na to silim; ti ćeš vidjeti, ako Bog da, da sam dobar." "Neka bude tako između mene i tebe!" - reče Musa - "koji god od ta dva roka ispunim, nema mi se šta prigovoriti, a Allah je jamac za ono što smo utanačili." "I kad Musa ispuni ugovoreni rok i krenu sa čeljadi svojom, on ugleda vatru na jednoj strani brda. "Pričekajte!" - reče čeljadi svojoj - "vidio sam vatru, možda ću vam od nje kakvu vijest donijeti, ili zapaljenu glavnju, da se ogrijete."¹⁴³

Jasno je određen rok koji je ponuđen Musau, a.s., iako kasnije nije precizirano koliko je uistinu ostao kod ovog čovjeka. Ono što je važno za analizu u okviru karaktera vremenskih sekvenci, a pobliže za distinkciju krize i razvoja je Musaov životni put za kojeg Gazali kaže: „I tako Musa pređe put od zapovjednika kraljevske palače do čuvara ovaca. Ovakve pozicije ne umanjuju niti uvećavaju vrijednost velikih ljudi.“¹⁴⁴ Na ovaj način Musa je pripreman za više ciljeve i dostignuća koja se dalje spominju kroz kazivanje.¹⁴⁵

Motivacija razlikovanja

Razlika između krize i razvoja je relativna jer jedna forma prelazi u drugu. Upravo se tako fabula približava jednoj od ove dvije forme ili se nalazi između njih. Ove dvije forme imaju snažan utjecaj na tok fabule i to kroz različite vidove, kao što je npr. ta da se razvojnom formom može mnogo prezentovati u hronološkom redoslijedu kazivanja, dok kriza postavlja ograničenja i donosi samo kratke periode iz života aktera. Također, sa druge strane

¹⁴³ 28:27-29

¹⁴⁴ Muhammed al-Gazali, *Tematski tefsir Kur'ana*, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2013., str. 406.

¹⁴⁵ Vidi: 28:30.

posmatrano, kriza je reprezentativna za aktere, njihove međusobne odnose itd. I razvojna i krizna forma imaju svoje mogućnosti sužavanja ili proširivanja.¹⁴⁶

Motivacija razlikovanja kroz forme krize i razvoja može se predstaviti kroz kazivanje o Musau, a.s., i njegovom životu kroz kur'ansko poglavlje *al-Qasas*.¹⁴⁷ Na početku, kao uvod u kazivanje, govori se o faraonu i njegovim zlodjelima. Zatim se kao akter javlja Musaova majka kojoj dolazi vijest od Boga da svoje dijete treba baciti u rijeku ako se bude bojala za njegov život, i ona to učini. Musaa pronalazi faraonova žena koja ga želi posiniti. Musa biva vraćen majci na čuvanje s obzirom na to da ga je samo ona mogla dojiti. Presentovani događaj ukazuje na razvojnu formu fabule kroz dijelove Musaovog djetinjstva koji su kratki i sažeti. Zatim slijedi događaj u kojem Musa, a.s., pomaže jednom čovjeku u borbi sa neprijateljem te nehотиčno usmrćuje tog neprijatelja za šta traži oprost od Boga i bi mu oprošteno. Sljedećeg dana isti čovjek zatraži pomoć od Musaa što ovaj odbi. Nakon toga pojavljuje se nepoznati čovjek koji Musaa savjetuje da napusti grad jer se glavešine spremaju da ga ubiju.

Konkretno, kada je u pitanju ovaj događaj jasno se daje do znanja u kojem se vremenskom periodu odvijao, tj. dva dana, što ukazuje na formu krize koju karakteriše sažetost i njome se opisuje kratak period akterovog života. Musa se zatim uputio ka Medjenu gdje sreće dvije žene kojima priskače u pomoć i napaja njihovu stoku. Kasnije odlazi kod njihovog oca gdje se ženi jednom od njegovih kćeri te ostaje u njegovoj službi određeni broj godina. Prepoznaje se forma razvoja gdje su detaljno izneseni detalji kuda je Musa krenuo, sa kim se susreo i šta je radio. Međutim, ova se razvojna faza prekida novom kriznom fazom gdje nije jasno koliko Musa, a.s., ostaje kod oca svoje supruge.

Ostatak ovog kur'anskog kazivanja je analiziran kroz prethodna poglavlja (*subjekat i objekat; podjele aktera na klase; karakteri vremenskih sekvenci*) i pošto se želi izbjeći pretjerano ponavljanje preći će se na zaključak ovog dijela poglavlja.

U mnogim kur'anskim kazivanjima, kao i u ovom o Musau, a.s., ne spominje se tačan broj godina ili vrijeme u kojem su se događaji odvijali izuzev onog kada nehottično ubija čovjeka, ali na osnovu presentovane fabule jasno je da je protekao dugi niz godina od samog Musaovog rođenja pa do ostalih događaja u kojima se on javlja kao glavni akter.

¹⁴⁶ Vidi: Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 174, 175.

¹⁴⁷ Vidi: 28:3-29.

Veze između vremena i mjesta

Hronotop predstavlja vremensko-prostornu povezanost narativnog teksta i na taj način označava neizostavan dio naratološke analize fabula. Bahtin kaže da je „hronotop odrednica gdje se vezuju i razvezuju čvorovi narativa, a vrijeme postaje vidljivo i opipljivo. Vremensko-prostorna obilježja čine cjelinu koja omogućava da se prostor uvlači u tok vremena, a vrijeme se prepoznaje u prostoru. Zahvaljujući hronotopu, koji je primarno sredstvo za materijaliziranje vremena u prostoru, događaji u pripovjednom tekstu postaju konkretni, *od krvi i mesa*. Istovremeno, hronotop daje generalnu predstavu o modelu kulture u kojem je djelo i nastalo.“¹⁴⁸

Hronotop, ipak, nije univerzalan u svom značenju, „on ovisi o načinu na koji ga autor prenosi, o kulturno-povijesnim okolnostima u kojima je djelo nastalo, o doživljaju vremena civilizacije u kojoj je djelo nastalo, važnosti prostora i o trenutačnoj čitateljskoj interpretaciji koja pak ovisi o mnogočemu (o tipu čitatelja, okolnostima čitanja – povijesnim, prostornim, psihološkim i sl.). Ono što je u hronotopu ipak stalno i postojano jesu obilježja kulture iz koje je poteklo djelo koje analiziramo.“¹⁴⁹

Na tragu onoga što je napisano o hronotopu, tj. o vremensko-prostornoj povezanosti narativnog teksta ističe se kur'ansko kazivanje iz poglavlja *al-Kahf* o stanovnicima pećine koji su se sklonili u pećinu tražeći milost od Boga.¹⁵⁰ „Prema mišljenju islamskih teologa, ti mladi ljudi su bili Jevreji, koji su se ispred rimskih progona povukli u pećinu jedno stoljeće prije naše ere.“¹⁵¹ Kur'an ih opisuje kao pobožne i bogobožne mladiće koji bivaju uspavani u pećini određeni broj godina. Kur'an ne opisuje gdje se ova pećina nalazi i do danas to nije poznato. U Kur'anu nailazimo na sljedeći opis:

*I ti si mogao vidjeti kako Sunce, kada se rađa - obilazi pećinu s desne strane, a kada zalazi - zaobilazi je s lijeve strane, a oni su bili u sredini njezinoj.*¹⁵²

¹⁴⁸ Marina Katnić-Bakaršić, „M.M. Bahtin - VizionarSKI teoretičar dijalozizma i karnevalizacije“, u: Zdenko Lešić i drugi, *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2006., str. 139.

¹⁴⁹ Ana Lovrić, *Realizacije kronotopa u romanika Ranka Marinkovića i Itala Calvina*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2017., str. 13.

¹⁵⁰ Vidi: 18:9-26.

¹⁵¹ „Napomene“ XIII u: *Kur'an s prevodom*, Preveo: Besim Korkut. Medina Munevvera: Kompleks Hadim-I-Haremejni-š-Šerifejni-I-Melik Fahd za štampanje Mushafi Šerifa.

¹⁵² 18:17.

Dakle, kazivanje je prostorno fokusirano na pećinu jer kako kaže Bal „prostorni podaci se, također, često ponavljaju da bi ukazali na stabilnost okvira u odnosu na događaje koji se unutar toga dešavaju.“¹⁵³ Zatim Kur'an opisuje događaj kada su mladići probuđeni i kada se pitaju koliko su vremena proveli u pećini, te se odlučuju poslati jednog od njih u grad kako bi im donio hrane, i taj mladić biva upozoren da ništa ne govori o njihovom boravku u pećini i da bude ljubazan, jer ako ih otkriju bit će kamenovani. Cijelo ovo kazivanje prožeto je elementima neizvjesnosti, sukoba i misterije koji su čvrsto strukturirani kur'anskim ajetima.¹⁵⁴

Kada Kur'an govori o tome da jedan od njih ode do grada, za grad koristi pojam *madīna* o kojem Duraković kaže: „Pošto je u znaku *madīna* akcent na urbanističkoj uređenosti i civiliziranosti u tome smislu, on se znatno čvršće veže za prostor nego znak *qarya* u značenju u kome sam ga tumačio: *madīna* je već određeni tip naselja, ona je znatno više prostorno (i vremenski) specificirana, gotovo da je omeđena, pa bi bilo neprikladno da Bog šalje poslanike baš u grad kao u urbano uređen prostor.“¹⁵⁵ Dakle, kroz ovu leksičku analizu i objašnjenje pojma, uviđa se jedna od prostorno-vremenskih veza koje se mogu uvidjeti na datom primjeru s obzirom na to da je kazano da *madīna* predstavlja i prostorno i vremensko specificiranu odrednicu. Kur'an ni kroz ovo kazivanje ne daje konkretan podatak koji je to grad i u koje se vrijeme dogodilo pomenuto kazivanje upravo zato što Kur'an rijetko uključuje činjenice poput ličnih imena, mjesta i vremena jer to nije narativni tekst sam po sebi, ali se njegova kazivanja mogu posmatrati kroz naratološku analizu.¹⁵⁶

Kur'an zatim spominje raspravu između ljudi koji će reći da su ih bila trojica i njihov pas ili da su ih bila petorica i da je njihov pas bio šesti ili da su ih bila sedmorica, a osmi je bio njihov pas, međutim kroz predstavljeno kazivanje Kur'an daje kratki opis opšte situacije mladića prije prve, tzv. narativne klauzule koja otkriva važan detalj njihove pozadine – njihovog duhovnog stanja. Daje se, kao što je prethodno rečeno, opšta slika o tome kakvi su to mladići (oni koji vjeruju u Boga i traže Njegovu milost) i to je ono što Kur'an smatra važnom, osnovnom informacijom za razumijevanje pripovijesti, koja prema tome ispunjava kriterije narativnog teksta prema Labovu.¹⁵⁷ Na koncu ovog kazivanja Kur'an kaže:

¹⁵³ Mieke Bal, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja...*, str. 116.

¹⁵⁴ Muzammir Anas, Nur Salina Ismail, Ab Rashid R., Ab Halim Z., Zubir B. N., „The Narrative Structure and Rhetorical Elements in The Companions of Cave“, *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, 2016., Vol. 5, br. 5., Australia., str. 73.

¹⁵⁵ Esad Duraković, *Stil kao argument: nad tekstom Kur'ana*, Tugra, Sarajevo, 2009., str. 184.

¹⁵⁶ Vidi: Rabia Bajwa, *Divine story telling as self – presentation: An analysis of sūrat al-Kahf...*, str. 122.

¹⁵⁷ *Ibid.*, str. 122.

A oni su ostali u pećini svojoj tri stotine i još devet godina. Reci: "Allah najbolje zna koliko su ostali; tajne nebesa i Zemlje jedino On zna. Kako On sve vidi, kako On sve čuje! Oni nemaju drugog zaštitnika osim Njega, a On ne uzima nikoga u odlukama Svojim kao ortaka."¹⁵⁸

Na ovaj način se deiksom zatvara kazivanje i nagovještava kraj narativa i to tako što se pripovijedanje nastavlja u sadašnjem vremenu,¹⁵⁹ a sve to, upravo, osigurava nastanak veće ideje priče.¹⁶⁰

Pored toga, s obzirom na to da je u ovom kazivanju pećina u fokusu događaja, tj. mjesta gdje se događaj prvenstveno odvija, može se ustvrditi da ona ima svoje simbolično značenje kao što je ustrajnost u nedaćama. Autori poput Nur Salina i Radzuwana tvrde da „to dolazi s odlukom da se rastanemo od svih udobnosti i svojih najmilijih. Pećina je značajan i adekvatan simbol žrtve za Boga. To može biti primjer iskušenja kojim vjernik kod Allaha pokazuje snagu svoje vjere.“¹⁶¹

Na kraju se može donijeti zaključak da je kroz ovo kazivanje upotpunjena vremensko-prostorna veza koja je bila predmetom analize ovog dijela rada i to tako što je predstavljeno mjesto dešavanja događaja, odnosno centralno mjesto i okosnica dešavanja, tj. pećina koja ima mnoge simbole. Također, vrijeme koje prožima kazivanje o mladićima u pećini jeste centralno pitanje cijelog kazivanja gdje se na kraju tačno otkriva koliko su oni vremena proveli u njoj uspavani. Ovako postavljena analiza, odnosno bolje rečeno, ovako strukturirano kazivanje predstavljeno kroz vremensko-prostornu analizu omogućuje vizualizaciju suštine priče o mladićima u pećini.¹⁶²

¹⁵⁸ 18:25-26.

¹⁵⁹ Vidi: 18:27.

¹⁶⁰ Vidi: Rabia Bajwa, *Divine story telling as self – presentation: An analysis of sūrat al-Kahf...*, str. 139.

¹⁶¹ Muzammir Anas, Nur Salina Ismail, Ab Rashid R., Ab Halim Z., Zubir B. N., „The Narrative Structure and Rhetorical Elements in The Companions of Cave“..., str. 72.

¹⁶² Vidi: *Ibid.*, str. 74.

Zaključak

U radu je predstavljena naratološka analiza fabula pojedinih kur'anskih kazivanja.

Utvrđivanje naratoloških odlika kur'anskih kazivanja je postojano i neminovno s obzirom na to da svako kazivanje ima svoju fabulu koja se sastoji od događaja, aktera i vremena. Naravno, bitna odrednica svih kazivanja jeste da su to kazivanja Svetog – sakralnog teksta koja imaju svoje specifičnosti i odlike i takva kazivanja *odstupaju* od uobičajenih načina pripovijedanja.

Termin *pripovijedanje* se, u kontekstu Kur'ana, uzima sa rezervom zbog toga što sam Kur'an nije pripovijest, ili književno-umjetničko djelo. Tačnije rečeno, Kur'an sadrži pripovijesti, dokaze o postojanju Boga, opise, konkretizaciju zakona, utvrđivanje obreda itd. Naratološki pristupi se mogu primijeniti na tekst kur'anskih kazivanja ali u ograničenoj mjeri koju Sveti tekst prihvata.

Razlikovanje triju faza narativnog ciklusa, tj. mogućnost (stvarnost), sam događaj (realizacija) i rezultat (zaključak) procesa, ali i elementarni nizovi gdje se iza jednog procesa otvara novi proces, a tako i pojava glavnog i uklopljenog niza uočljivi su u kur'anskim kazivanjima, kao što je, primjerice, kazivanje o Ademu, a.s. Osim toga, primjeri procesa poboljšanja i pogoršanja su također primjenjivi kroz kur'anska kazivanja kao što je prikazano na primjeru kazivanja o Ademovim sinovima.

Kroz ostale principe strukturiranja (događaji grupisani na osnovu identiteta aktera; podjela na osnovu prirode konfrontacije; događaji postavljeni nasuprot protoku vremena) pokazalo se da tzv. *akter A* u određenom nizu događaja je subjekat, a u sljedećem nizu akter A preuzima funkciju objekta tj. aktera nad kojim se vrši radnja, kao što je primjer Sulejmana, a.s., i pupavca. Također, analiziran je verbalni i mentalni kontakt na primjeru kazivanja o Ibrahimu, a.s., i ocijenjeno je da su kontakti uspjeli u datim kazivanjima. Poglavlje *Jusuf* i kazivanje o ovom poslaniku potvrđuje da se strogi hronološki red kazivanja može naći skoro samo u pričama sa jednim likom.

Klase aktera posmatrane kroz tzv. aktancijalni model subjekta, objekta, moći, primaoca, pomoćnika i protivnika pokazuju na primjeru Musaa, a.s., faraona, Haruna, a.s., Samirijja ili Šuajba, a.s., kako svaki aktant može, kroz narativni tekst, zauzeti više pozicija, tj.

aktancijalnih uloga, poput one u primjeru kazivanja o Musau, a.s., i njegovom narodu, gdje su snage ravnomjerno raspoređene na subjekat i objekat. Pored toga, suprotnosti i kompetencije, ali i psihološki i ideološki odnosi su jasno vidljivi i prepoznatljivi kroz kur'anski tekst na primjeru kazivanja o Musau i faraonu; Nuhu, a.s.; te Musau, a.s., i njegovom boravku u Medjenu.

S obzirom na to da Kur'an kao Sveti tekst obiluje kazivanjima o prošlim narodima i poslanicima i da su ta kazivanja predstavljena na specifičan način, kao što je prethodno rečeno, tj. ne navode se hronološkim redom, niti su raspoređena hronološki, ipak se mogu prepoznati elementi hronologije kroz pojedinačna kazivanja kao što je kazivanje o Musau i Hidru. Također, karakteri vremenskih sekvenci posmatrani kroz trajanje i motivaciju razlikovanja daju jasniju sliku događaja koji su vezani npr. za Zekrijjaa, a.s., kojem radosna vijest da će dobiti sina, praćena sa tri noći u kojima će šutjeti, mijenja život i životne okolnosti.

Događaji analizirani na ovaj način pokazuju kako se kur'anska kazivanja mogu posmatrati sa više aspekata što može biti od koristi u tumačenju kur'anskog teksta, jer pored tradicionalnih pristupa, otvara nove mogućnosti čitanja i razumijevanja.

Literatura

1. Alamiri, Z., Mickan, P., „What Makes the Qur'ānic Narratives Cohesive? Systemic Functional Linguistics – Based Analysis of Reference Role: Some Reflections“, *Journal of Arabic and Islamic Studies*, 2017., br. 16., str. 199 – 219.
2. Al-Gazali, Muhammed, *Tematski tefsir Kur'ana*, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2013.
3. Anas, M., Ismail, N. S., Ab Rashid R., Ab Halim Z., Zubir B. N., „The Narrative Structure and Rhetorical Elements in The Companions of Cave“, *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, 2016., Vol. 5, br. 5., str. 70 – 75.
4. Bajwa, Rabia, *Divine story telling as self – presentation: An analysis of sūrat al-Kahf*, Faculty of the Graduate School of Arts and Sciences of Georgetown University, Washington, DC, 2012.
5. Bal, Mieke, *Naratologija - teorija priče i pripovedanja*. Prevela: Rastislava Mirković. Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2000.
6. Dautović, Ferid, „Kazivanja - umnima pouka“, *Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu*, Sarajevo, 2008., br. 12., str. 105 – 120.
7. Duraković, Esad, Elementi ponavljanja u Kur'anskim pričama, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 2005., br. 54., str. 46 – 69.
8. Duraković, Esad, *Stil kao argument nad tekstem Kur'ana*, Tugra, Sarajevo, 2009.
9. García Landa, José Angel, „Time structure in the story (Gérard Genette, Narrative Discourse)“ u: *Narrative Theory*, University of Zaragoza, Zaragoza, 2005.
10. Genette, Gerard, *Narrative Discourse An Essay in Method*, Cornell University Press, Ithaca, Nex Yord, 1980.
11. Janković, Damir, *Transmedijalna naratološka analiza filmske adaptacije književnog djela*, Diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, Osijek, 2018.
12. Katnić-Bakaršić, “M.M. Bahtin - Vizionarski teoretičar dijalozizma i karnevalizacije”, u: Zdenko Lešić i drugi, *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2006. str. 128 – 144.
13. Katnić-Bakaršić, Marina, *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo, 2001.
14. Katnić-Bakaršić, Marina, “U potrazi za tajnom pripovjednog teksta: naratologija”, u: Zdenko Lešić i drugi, *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2006. str. 246 – 271.

15. Kindt, T., Muller H., „Narrative Theory and/or/as Theory of Interpretation“, u: *Narratologia Contributions to Narrative Theory*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2003. str. 205 – 220.
16. *Kur'an s prevodom*, Preveo: Besim Korkut.
17. Latić, Džemaludin, *Stil Kur'anskog izraza*, El-Kalem, Sarajevo, 2001.
18. Lovrić, Ana, *Realizacije kronotopa u romanika Ranka Marinkovića i Itala Calvina*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2017.
19. Prince, Gerald, *Naratoški rečnik*, Službeni glasnik, Beograd, 2011.
20. Prince, Gerald, *Narratology The Form and Functioning of Narrative*, Mouton Publishers, Berlin, New York, Amsterdam, 1982.
21. Qutb, Sayyid, *U okrilju Kur'ana, Fī zilāli-l-Qur'ān*. 16, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 1998.
22. Rimmon-Kenan, Shlomith, *Narrative Fiction: Contemporary Poetics: 2nd edition*, Taylor & Francis e-Library, London, 2005.
23. Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
24. Šajinović, Jelena V., *Referencijalni kontinuitet u pisanom i govornom diskursu: na korpusu engleskog i srpskog jezika: doktorska disertacija*, Univerzitet u Beogradu: Filološki fakultet, Beograd, 2014.
25. Tanasković, Darko, „Kur'an“, *Mogućnosti*, Split, 1979. br. 8/9., str. 877 – 882.